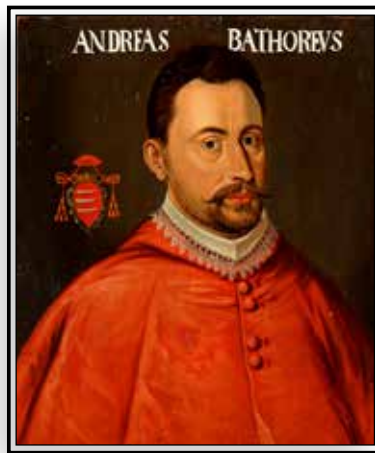

Marek Zalewski, Horn Ildikó

Między Polską i Węgrami, wiarą i polityką

o Andrzeju Batorym kardynale, biskupie warmińskim i księciu Siedmiogrodu

Lengyelország és Magyarország, vallás és politika között

Báthory András bíboros, warmiai püspök, erdélyi fejedelem élete

Ród Batorych przez wieki odgrywał ważną rolę w dziejach Węgier i Polski, a w 1576 roku polska szlachta na króla wybrała księcia Stefana. Choć rządził krótko, na zawsze zapisał się w zbiorowej pamięci Polaków jako jeden z najlepszych władców. W czasie panowania Stefana Batorego osiadło w Polsce wielu Węgrów, którzy działali na chwałę Rzeczypospolitej.

Pragnieniem króla było, aby tron po nim objął jego bratanek – Andrzej. Przygotowywanie do rządzenia młody Batory rozpoczął od nauki w kolegium jezuickim w Puławach. Szybko został kanonikiem, a później biskupem diecezji warmińskiej rezydującym w Lidzbarku Warmińskim oraz opatem w Miechowie. Został przez papieża mianowany kardynałem, ale wahał się czy wybrać karierę kościelną czy świecką. Nie był też zdecydowany, czy pozostać w Polsce, czy wrócić na Węgry. Ostatecznie wybrał, pogrążone w kryzysie rodowe księstwo siedmiogrodzkie i niestety, przypłacił to życiem.

Andrzej Batory jest postacią mało znaną, tak w Polsce, jak i na Węgrzech, ale zainspirowany przez Marka Zalewskiego projekt jest okazją do jej przybliżenia w obu naszych krajach.

A Báthory-család évszázadokon át meghatározó szerepet játszott Magyarország és Lengyelország történetében. 1576-ban a lengyel nemesség királyává választotta Báthory István erdélyi fejedelmet. Bár rövid ideig uralkodott a lengyel trónon, a lengyel történelmi emlékezet mégis az egyik legjelentősebb királyként tartja számon. Uralkodása idején igen sok magyar telepedett le Lengyelországban, öregbítvén hazájuk hírnevét.

A király – Báthory István – terve az volt, hogy trónját majdan unokaöccse, András foglalja el. Az uralkodói szerepre való felkészülés során a fiatal Báthory a pułuski jezsuita akadémián kezdte meg tanulmányait. Hamarosan káptalan lett, majd a warmiai egyházmegye püspöke – Lidzbark Warmiński székhellyel – és miechowi apát. A pápától bíborosi címet kapott de kisvártatva mérlegre kellett tennie a pápai és világi pályafutást. Nem tudott dönteni, hogy maradjon Lengyelországban, vagy visszatérjen Magyarországra. Végül hazáját, a viszályokkal terhes erdélyi fejedelemséget választotta, s döntéséért sajnos életével fizetett.

Báthory András alakja sajnos kevésbé ismert Lengyelországban és Magyarországon. Örülök, hogy Marek Zalewski kezdeményezése mindkét országban elősegítheti e történelmi személyiség népszerűsítését.

Elżbieta Górka

Prezes / Elnök

Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Rawskiej / Rawa-vidék Barátainak Társasága

Marcin Broniarczyk

Dyrektor / Igazgató

Muzeum Ziemi Rawskiej w Rawie Mazowieckiej / Rawa-vidék Múzeuma, Rawa Mazowiecka

Nyírbátor. Tarcza z trzema zębami trzymana przez smoka – herb Batorych w miejscowym zborze kalwińskim.

Nyírbátor. A hármas foggal ellátott pajzs, körülötte a sárkánnyal - A Báthoryak címere a helyi református templomban.

Dzieje rodu Batorych można prześledzić od połowy XIII wieku, kiedy w nagrodę za zasługi wojenne król Władysław IV Kumańczyk nadał im dobra Bator (Nyírbátor) w północno-wschodniej części królestwa. Słowo bator oznacza człowieka odważnego, bo jak głosiła rodowa legenda, jeden z przodków, na bagnach w okolicy Ecsed, zabił smoka i od tego czasu w herbie rodu znajdują się trzy zęby otoczone wizerunkiem smoka pożerającego własny ogon. Jednak najpewniej herb w tej wersji pojawił się za panowania Zygmunta Luksemburskiego, kiedy król, w dowód uznania, przyjął Stefana Batorego do założonego przez siebie Zakonu Smoka. Stefan zginął pod Warną w 1444 roku, ale ród nadal odgrywał ważną rolę za czasów króla Macieja Korwina, a rozrastając się, podzielił na dwie główne linie pochodzące z Ecsed i Somlyó.

W 1526 roku pod Mohaczem wojska osmańskie całkowicie rozbiły armię węgierską, a król Ludwik II Jagiellończyk zginął podczas ucieczki. Klęska spowodowała rozpad Królestwa Węgier. Sułtan Sulejman Wspaniały zajął centralną część państwa, ale nie zdołał opanować ziem położonych na jego zachodnich i północnych oraz wschodnich (obejmujących Siedmiogród) rubieżach. Nawet w tak tragicznej sytuacji skłócenie możni nie byli w stanie zjednoczyć się przeciwko wrogowi, co znalazło odbicie w podwójnej elekcji na króla Węgier. Zgromadzenie krajowe szlachty powierzyło tron Janowi Zapoly (wojewodzie Siedmiogrodu, a zarazem mężowi Izabeli Jagiellonki, córki króla polskiego Zygmunta I Starego), ale część możnych zaoferowała go Ferdynandowi I Habsburgowi. W ten sposób doszło do podziału Węgier na trzy części.

A Báthory-nemzetség története a XIII. századig vezethető vissza, amikor IV. (Kun) László hadi érdemeikért a királyság északkeleti részén fekvő birtokokat (köztük Nyírbátort) adományozta nekik. A családi legenda szerint a bátor név onnan ered, hogy az egyik ős az ecsedi mocsárban megölt egy sárkányt, ezért a címerben a három sárkányfej illetve a saját farkába harapó sárkány. Valójában szinte biztosra vehető, hogy a címer Luxemburgi Zsigmond magyar király uralkodása idején született, amikor az uralkodó érdemei elismeréseként felvette Báthori István országbíró a Sárkány Rendbe. István 1444-ben Várnánál elesett, de a nemzetség továbbra is fontos szerepet játszott a történelemben Corvin Mátyás uralkodása idején. Ebben az időszakban szakadt két ágra a nemzetség, az ecsedi Báthori és a somlyói Báthory-családra.

1526-ban az oszmán seregek Mohácsnál teljes győzelmet arattak a magyarok felett. II. (Jagelló) Lajos király a csatában életét vesztette. A vereség következtében a magyar királyság szétesett. Szulejmán szultán elfoglalta az ország középső részét, de nem tudta meghódítani a korona keleti (Erdély), északi és nyugati végeit. Az ország nagyurai még ebben a tragikus helyzetben sem voltak képesek egyesíteni erejüket a közös ellenséggel szemben, végül ez eredményezte a kettős királyválasztást. A nemesség egy része Szapolyai Jánost (Erdély fejedelme, és egyúttal Jagelló Izabella, I. Öreg Zsigmond lengyel király leányának férje) támogatta, a főnemesség viszont I. Habsburg Ferdinándnak ajánlotta fel a trónt. Így következett be Magyarország három részre szakadása.

Stefan Batory 1533 – 1586, książę Siedmiogrodu (1571-1586) i król Polski (1576-1586).
W czasie panowania w Polsce, w Siedmiogrodzie w imieniu króla rządził jako namiestnik starszy brat Krzysztof (1530-1581), a po śmierci ojca - Zygmunt Batory (1572-1613).

Báthory István (1533 – 1586), erdélyi fejedelem (1571-1586), Lengyelország királya (1576-1586).
Lengyelországi uralkodása idején a király nevében helytartói minőségben bátyja, Kristóf (1530-1581),
atyja halála után pedig Báthory Zsigmond (1572-1613) látta el a fejedelem feladatait.

Kiedy w 1571 roku umarł Jan II Zygmunt Zapolya (syn Jana Zapoly i Izabeli Jagiellonki), doszło do wojny o tron w Księstwie Siedmiogrodu, który przy wsparciu sultana objął Stefan Batory. Książę prowadził w miarę niezależną politykę, lawirując między Imperium Osmańskim i Cesarstwem habsburskim. W 1575 roku Stefan Batory, konkurując z arcyksięciem Maksymilianem III Habsburgiem, został wybrany na króla Polski, a sprawowanie władzy w Siedmiogrodzie powierzył swojemu bratu Krzysztofowi.

Nie mając własnych dzieci, swoje plany dynastyczne król oparł na bratankach. Przede wszystkim bardzo liczył na dorosłych synów Andrzeja: Stefana i Gabriela, których chciał wżenić w najważniejsze rody europejskie. Jednak obaj bracia, nie licząc się z dalekosiężnymi planami wuja, za żony wzięli szlachcianki węgierskie i tym samym wyeliminowali się z ubiegania się o tron Polski czy Siedmiogrodu. Nie udało się także Stefanowi Batoremu z synem drugiego brata, Krzysztofa – Baltazarem. Król sprowadził chłopca do Krakowa, aby studiował na uniwersytecie, lecz ten niestety utopił się w Wiśle.

W efekcie królowi pozostali najmłodsi bratankowie, Baltazar i Andrzej. Bracia po śmierci ojca Andrzeja Batorego w 1563 roku pozostawali pod opieką matki, która jeszcze przed upływem żałoby po raz drugi wyszła za mąż i nie przykładła większej wagi do ich kształcenia. Baltazara ciągnęło do wojaczki i kiedy w 1581 roku przybył do Polski, król powierzył mu dowództwo nad jednym z oddziałów w wojnie z Moskwą, a potem zapewnił edukację wojskową w krajach zachodniej Europy.

W 1578 roku król Stefan Batory sprowadził do Krakowa młodszego

Midőn 1571-ben elhunyt Szapolyai Zsigmond (Szapolyai János és Jagelló Izabella fia), Erdélyben belviszály tört ki. A trónt – a török szultán támogatásával – Báthory István foglalta el. A fejedelem igyekezett független politikát folytatni, lavírozni az Oszmán Birodalom és a Habsburg Császárság között. 1575-ben III. Miksa Habsburg főherceg ellenében Lengyelország királyává választották, Erdély kormányzását testvérére, Kristófra bízta.

A király, mivel nem volt gyermeke, dinasztikus terveit unokaöccseire alapozta. Elsősorban András felnőtt fiaira, Andrásra és Gáborra számított, akiket a legfontosabb európai uralkodóházakhoz szándékozott beházasítani. Ők azonban nem számoltak nagybátyjuk messzemenő terveivel, és magyar főnemesi lányokat vettek feleségül, miáltal kiejtették magukat a lengyel és erdélyi trónért folyó versengésből. Báthory István kudarcot vallott testvérenek, Kristófnak fiával, Boldizsárral is. A fiút Krakkóba hozatta az egyetemre, de sajnos a Visztulába fulladt.

Terve megvalósításához a királynak végül a két legfiatalabb unokaöccs, Boldizsár és András maradt. A testvérek apjuk, Báthory András 1563-ban bekövetkezett halála után anyjuk gondjaira voltak bízva, aki azonban még a kötelező gyász alatt újra férjhez ment, és nem törődött nevelésükkel. Boldizsárt a hadászat érdekelte, így amikor 1591-ben Lengyelországba érkezett, a király a Moszkva elleni hadjárat egyik egységének vezérletét bízta rá, majd katonai tanulmányokra küldte Nyugat-Európába.

1578-ban Báthory István lengyel király Krakkóba hívatta fiatal unokaöccsét,

Pułtusk. Kościół pw. Świętych Piotra i Pawła służył jezuitom i wychowankom kolegium od XVII do 1773 roku, kiedy Zakon został zlikwidowany.

Pułtusk. A Szent Péter és Pál templom a jezsuitákat és a kollégium növendékeit szolgáltatta a XVII századtól 1773-ig, amikor a rendet felszámolták.

z bratanków, piętnastoletniego Andrzeja. Po kilkumiesięcznym pobycie na dworze, gdzie władca i jego otoczenie miało możliwość bliższego poznania, zdecydowano o skierowaniu go do nauki w kolegium jezuickim w Pułtusku. Uznano, że jego spokojny charakter oraz zamiłowanie do nauki skłania, aby szedł drogą kariery duchownej, ale król nie wykluczał możliwości powrotu do stanu świeckiego. Do wyboru Pułtuska nakłonił Stefana Batorego biskup płocki Piotr Dunin-Wolski. Miał on tu swoją rezydencję, ale też wspierał zakon jezuitów w rozbudowie uczelni, która kształciła wówczas niemal 400 uczniów. Obecność w niej królewskiego bratanka podnosiła znaczenie kolegium i mogła przełożyć się na pomoc władcy w realizowanych planach. Tak też się stało. Dzięki zaangażowaniu króla zintensyfikowano prace nad ukończeniem przeznaczonego dla kolegium kościoła i rozpoczęto budowę biblioteki.

Ważną sprawą było dobranie bratankowi króla odpowiedniej, kilkunastoosobowej świty. W jej skład wchodził młodzieńcy z węgierskiej szlachty, którzy mieli się z nim kształcić, oraz niezbędna służba. Nad całością czuwał kanonik płocki, ksiądz Bartosz Zawadzki, który odpowiadał również za postępy w nauce. Szczególny nacisk położono w niej na łacinę i języki obce. Bratanek króla okazał się zdolnym i pilnym uczniem. Opanował nie tylko powszechnie używaną łacinę i polski, ale też niemiecki i włoski. Natomiast wrodzone całej rodzinie Batorych zamiłowanie do muzyki rozwinął w młodym Andrzeju inny wybitny pedagog pułtuskiego kolegium – ksiądz Jan Brandt.

Z całą pewnością Andrzej Batory nie marnował czasu w kolegium.

a tizenöt éves Andrást. A királyi udvarban eltöltött néhány hónap után, miután az uralkodó és környezete közelebbről megismerkedhetett vele, a pułtusi jezsuita kollégiumba küldték. Úgy gondolták, András kiegyensúlyozott jelleme és tudományok iránti érdeklődése a papi pályára érdemesíti, bár a király azt sem zárta ki, hogy visszatérjen a világi foglalkozásokhoz. Piotr Dunin-Wolski płocki püspök győzte meg Báthory Istvánt, hogy Pułtuskot válassza. Rezidenciája volt itt, és támogatta a jezsuita rendet az iskola fejlesztésében, ahol már közel 400 hallgató tanult. Azt remélték, a királyi rokon emeli a kollégium tekintélyét és segíti a fejlesztési tervek felvalósítását. Így is lett: a király támogatásával meggyorsult a kollégiumhoz kapcsolódó templom és a könyvtár építése.

Fontos volt a királyi unokaöccs megfelelő népes kíséretének kiválasztása. Tagjai fiatal magyar nemesek köreiből kerültek ki, akik együtt tanultak vele és természetesen a szolgaszemélyzet. A tanítás Bartosz Zawadzki płocki kanonok felügyelete alatt folyt, különösen fontos volt a latin és más nyelvek elsajátítása. A királyi unokaöccs pedig szorgalmas és tehetséges tanulónak bizonyult. Nemcsak az általánosan használt latint és lengyelt sajátította el, hanem a németet és az olaszt is. A Báthory-nemzedék hagyományos zeneszeretét a fiatal Andrástban a pułtusi kollégium kitűnő pedagógusa, Jan Brandt atya fejlesztette.

Báthory András nem fecsérelte el a kollégiumban eltöltött éveit. Előmenetelét nemcsak a kitűnő jezsuita professzorok, többek közt Piotr Skarga, a lengyel

Fot. Zbigniew Miecznikowski

Fot. Paulina Biernacka

Poduszki z relikwiami św. Władysława I z dynastii Arpadów odnaleziono w 2016 roku w Pułtusk. Pierwotnie przechowywane były we wspólnie hermie ufundowanej przez króla Władysława IV Wazę, która obecnie znajduje się w zbiorach Muzeum diecezjalnego w Płocku.

Az Árpádházi Szent László-ereklyék párnáit 2016-ban találták meg Pułtuskban. Eredetileg a IV Waza Ulaszló király által adományozott remekbe szabott hermában tartották őket, amely ma a płocki Egyházmegyei Múzeum gyűjteményében található.

Dbalo o to nie tylko znakomite grono profesorów z ówczesnymi wybitnymi postaciami Zakonu jezuitów, Piotrem Skargą i Jakubem Wujkiem na czele, ale jego postępiami w nauce bardzo interesował się także nuncjusz papieski, który często odwiedzał Pułtusk.

Kolegium spełniło również oczekiwania króla Stefana Batorego, który wspierał je finansowo, między innymi przy pracach wykończeniowych i urządzaniu kościoła pw. Świętej Trójcy, a w 1584 roku wraz z małżonką uczestniczył w jego konsekracji. Rok później Anna Jagiellonka, w imieniu własnym i króla, przekazała jezuitom i świątyni szczególny dar – relikwie św. Władysława, kanonizowanego w XII wieku władcy Węgier z dynastii Arpadów oraz ozdobne gobeliny. Ten niezwykle dowód wdzięczności monarchy, za edukację Andrzeja Batorego, przetrwał zawieruchy dziejowe i w 2016 roku został szczęśliwie odnaleziony w kościele pw. Świętych Piotra i Pawła w Pułtusk.

Zadowolenie z edukacji Andrzeja Batorego sprawiło, że król w porozumieniu z nuncjuszem i biskupem warmińskim Marcinem Kromerem doprowadził do tego, że w 1581 roku bratanek został kanonikiem tej diecezji, ale ze względu na młody wiek kapituła miała uwagi co do nadania mu godności biskupa koadiutora (mającego zostać biskupem po śmierci poprzednika). Zgoda Stolicy Apostolskiej rozwiązała problem, a nuncjusz i król mogli skupić się nad planowaniem dalszej kariery Andrzeja. Ostateczne decyzje zapadły w 1583 roku, w czasie Wielkanocy, kiedy postanowiono wysłać go z poselstwem do Rzymu. Szczegóły omówiono w połowie czerwca w czasie kilkudniowych uroczystości zaślubin kanclerza Jana

ellenformáció vezére, és Jakub Wojek felügyelték, hanem az apostoli nuncius is, aki gyakran megfordult Pułtuskban.

A kollégium eleget tett Báthory István király elvárásainak, aki anyagilag is támogatta az intézményt, többek közt a Szentháromság templom építésének befejezésével és belsejének berendezésével. 1584-ben feleségével együtt részt vett a templom felszentelésén. Egy évvel később Jagelló Anna a király és önmaga nevében a jezsuita rendnek és a templomnak adományozta a XII. században szentté avatott árpád-házi Szent László ereklyéjét és több díszes gobelint. Az uralkodó hálaadománya – András sikeres taníttatásáért – átvészelte az évszázadok viharait. 2016-ban fedezték fel a pułtusi Szent Péter és Pál templomban.

Báthory András sikeres neveltetésének befejezése után, a király egyetértésben a nunciussal, és Marcin Kromer warmiai püspökkel kieszközölte, hogy András elnyerje a warmiai egyházmegye kanonoki tisztjét. Tekintettel azonban fiatal korára, a káptalan egyházi hatóságai úgy döntöttek, hogy nem kaphatja meg a koadiutor (a hivatalt viselő püspök halála után a tisztséget átvevő) püspöki tisztelet. A Szentszék beleegyezésével a probléma megoldódott, a nuncius és az uralkodó tovább tervezhették András pályafutását. A végső döntés 1583-ban, Nagyhéten született, ekkor döntöttek el, hogy követként Rómába megy. A részletek megbeszélésére június közepén, Jan Zamoyski kancellár és Báthory István király unokahúgának, Krisztinának eljegyzésekor került sor. Krisztina a keresztnévét Grizeldára cserélte tekintettel férje első, elhunyt hitvesének, Krisztinának nevére.

Zamoyskiego i bratanicy króla Stefana Batorego Krystyny, która zmieniła imię na Gryzelda ze względu na pamięć po zmarłej (też Krystynie) żonie przyszedłego małżonka.

Poselstwo do Rzymu miało na celu uzgodnienie ewentualnego udziału Rzeczypospolitej i Siedmiogrodu w koalicji antytureckiej organizowanej przez Stolicę Apostolską, ale jednym z warunków do jej przystąpienia było nadanie Andrzejowi Batoremu tytułu kardynalskiego. Aby to osiągnąć, program podróży został szczegółowo opracowany przez króla i doradców. Osobą zaufaną, która czuwała nad misją i miała doradzać Andrzejowi, był doświadczony kanonik warmiński Stanisław Reszka. Wieloletni sekretarz i przyjaciel zmarłego, ale nadal znanego i powszechnie szanowanego w Rzymie kardynała Stanisława Hozjusza, nadawał się do tego idealnie. Pomimo plebejskiego pochodzenia był doskonale wykształcony, niezwykle zdolny i sumienny, a przy tym, pozostawał skromnym człowiekiem. Ponadto dobrze znał Rzym i panujące w nim stosunki.

Pięćdziesięcioosobowy orszak poselstwa Rzeczypospolitej do Stolicy Apostolskiej wyruszył z Krakowa we wrześniu 1583 roku. Pierwsze dni listopada spędził Andrzej Batory u arcybiskupa Mediolanu Karola Borromeusza, który już za życia uważany był za świętego. Wizyta, choć krótka, musiała wywrzeć duże wrażenie na młodym bratanku króla, bo wracając, znacznie nadłożył drogi, aby raz jeszcze się z nim spotkać. Kolejnym ważnym punktem w drodze było odwiedzenie sanktuarium maryjnego w Loreto, w czasie którego nastąpiła spektakularna, bo ogłoszona publicznie, konwersja na katolicyzm młodego członka świty kalwinisty

A Rómába induló követség célja Lengyelország és az Erdélyi Fejedelemség esetleges részvétele volt a Szentszék által szervezett törökellenes koalícióban. A koalícióhoz való csatlakozás egyik feltétele az lett, hogy Báthory András elnyerje a bíborosi méltóságot. A küldetés sikere érdekében az utazás programját a király és tanácsadói alaposan kidolgozták. Stanisław Reszka warmiai kanonok lett az a bizalmas személy, aki tanácsokat adott Andrásnak, és örködött az ügy sikere felett. A már elhunyt, azonban Rómában továbbra is ismert és általánosan tisztelt Stanisław Hozjusz bíboros barátja és titkára kiválóan alkalmas volt erre a szerepre. Alacsony származása ellenére rendkívül művelt, tehetséges és lelkiismeretes ember volt, s mégis szerény maradt. Azon felül jól ismerte Rómát, és az ott uralkodó viszonyokat.

Az ötven fős lengyel követi menet 1583 szeptemberében indult el Krakkóból Rómába. Báthory András november első napjait Borromeo Károly milánói püspöknél töltötte, akit már életében szentként tiszteltek. A rövid találkozó feltehetően komoly benyomást tett a király fiatal unokaöccsére, mert már visszatérőben jócskán meghosszabbította útját, hogy újra találkozzon vele. Az út következő fontos eleme a loretoi kegyhelyen tett látogatás volt ahol Forgách Ferenc, a küldöttség fiatal kálvinistája, látványosan, nagy plénum előtt áttért a katolikus vallásra. A lengyel követség 1583 november 30-án, Szent András napján vonult be ünnepélyes keretek közt Rómába. Báthory András először a Szent Péter Bazilikába sietett, ahol

Franciszka Forgácha na katolicyzm. W dniu 30 listopada 1583 roku, w dzień poświęcony świętemu Andrzejowi, nastąpił uroczysty wjazd poselstwa polskiego do Rzymu. Andrzej Batory udał się najpierw do bazyliki pw. św. Piotra, gdzie wypowiadał się i oddał cześć wystawionym tego dnia relikwiom świętego imiennika, a już wieczorem papież Grzegorz XIII przyjął go na audiencji prywatnej. Źródła odnotowały bardzo ciepłe przyjęcie poselstwa przez papieża, który ponadto przydzielił posłowi Rzeczypospolitej za opiekunów i przewodników po Rzymie swoich bratanków. Dopiero 5 grudnia 1583 roku odbyła się oficjalna audiencja i przekazanie listów od króla, którą poprzedziła uroczystość nadania Andrzejowi tytułu głównego notariusza apostolskiego. Wystąpienie nowo mianowanego zostało bardzo dobrze przyjęte przez papieża i grono kardynalskie. Wszyscy podkreślali, że była to mowa bez najmniejszego błędu, wygłoszona z zachwycającą godnością i elegancją. Andrzej Batory zbierał pochwały. Zachowywał się grzecznie, ale też potrafił być stanowczy wobec kardynała wspierającego interesy Habsburgów w Watykanie.

fejet hajtott a szent szent névrokonának aznap kiállított ereklyéje előtt. Este XIII. Gergely pápa magánaudiencián fogadta. A források szerint a pápa melegen üdvözölte a küldöttséget, sőt, unokaöccseire bízta a Lengyel Királyság követsége feletti gondoskodást és Róma bemutatását. 1583. december 5-én került sor a hivatalos pápai fogadásra és a lengyel király levelének átadására. Ezt megelőzően András ünnepélyes keretek közt elnyerte az apostoli főnótárius címet. A kitüntetett beszédét a pápa és a bíborosok gyülekezete igen jól fogadta, lévén hogy az hibátlanul, elismerést érdemlő méltósággal és választékosággal hangzott el. Báthory Andrást dicséretekkal árasztottak el. Szerényen viselkedett, de tudott határozott lenni a Vatikánban Habsburg érdekeket képviselő bíborossal szemben.

Andrzej Batory 1563 – 1599, kardynał (od 1584 roku), biskup warmiński (od 1587 roku) i książę Siedmiogrodu (od marca do listopada 1599 roku).

Báthory András (1563-1599) bíboros (1584-től), varmiai püspök (1587-től), Erdély fejedelme (1599 március-november).

Zgodnie z instrukcjami króla Stefana Batorego odwiedzał kościoły i muzea, ale także doskonalił język włoski i łacinę. Zabiegał o utworzenie w Rzymie Collegium Polonicum, w którym mieli kształcić się polscy teolodzy. Jak wszyscy z rodu Batorych lubił muzykę i muzykowanie, a zainteresowanie nią przekształciło się przyjaźń z Giovannim da Palestrino. Najwybitniejszy kompozytor doby renesansu skomponował na cześć Batorych motet pięciogłosowy „Laetus Hyperboream”, a wydany wówczas V tom swoich utworów zadedykował Andrzejowi, co w zestawieniu z poprzednimi (ofiarowanymi papieżowi, królowi Hiszpanii oraz księżtom Mantui i Ferrary) daje wyobrażenie o randze dedykacji da Palestrino. Pomimo niesłabnącej życzliwości papieża sprawa kapelusza kardynalskiego dla Andrzeja była odwlekana przez kolejne miesiące. Wykorzystano ten czas na odwiedzinach rzymskich kościołów i dworów kardynałów w Tivoli, Frascati czy Castel Gandolfo, ale przedłużający się pobyt martwił Stanisława Reszkę, który odpowiadał też za stronę finansową poselstwa.

Przeciąganie sprawy wynikało z oczekiwania papieża oficjalnej deklaracji udziału Stefana Batorego i Rzeczypospolitej w koalicji antytureckiej. Jednak król nie zamierzał tego zrobić i zagrywając *va banque* zarządził powrót poselstwa do kraju. Wydawało się, że zakładane cele i nominacja kardynalska nie zostaną spełnione, ale nieoczekiwanie papież ustąpił. W końcu lipca 1584 roku po uroczystych ceremoniach związanych z nadaniem tytułu kardynał Andrzej Batory, obdarowany przez papieża lektyką i lekką karetą z zaprzęgiem, przez Asyż,

A Király utasításának megfelelően András látogatta a templomokat, múzeumokat és tökéletesítette az olasz és latin nyelvtudását. Igyekezett létrehozni a Collegium Polonicumot Rómában, ahol a lengyel teológusok tanulhattak volna. Mint a Báthory-nemzetség tagjai általában, ő is szerette a zenét, így került nemcsak kapcsolatba, hanem barátságba is Giovanni da Palestrinával. A reneszánsz kor kiváló zeneszerzője a Báthoryak tiszteletére pentaton motettát komponált „Laetus Hyperboream” címmel, és az akkor kiadott műveinek ötödik kötetét Báthory Andrásnak ajánlotta. Az előző címzetek (a pápa, a spanyol király, valamint Mantua és Ferrara fejedelme) névsora jól tükrözi Palestrina dedikációjának súlyát. A pápa töretlen jószándéka ellenére a bíborosi kalap odaítélése hónapokig elhúzódott. Ezt az időt kihasználva a római szentélyeket és a bíborosi kastélyokat látogatta Tivoliban, Frascatiban vagy Castel Grandolfóban. Az elhúzódó római tartózkodás azonban aggodalommal töltötte el Stanisław Reszkát, aki a követi küldöttség anyagi hátteréért felelt.

A döntés elhúzódásának oka az volt, hogy a pápa a hivatalos értesítést várta Báthory István és Lengyelország részvételéről a törökellenes szövetségben. A király azonban nem akart csatlakozni és vabankra játszva hazarendelte a követi küldöttséget. Úgy tűnt, mind a küldetés célja és a bíborosi cím megszerzése megghiúsul, de váratlanul a pápa meghátrált. 1584 júliusának végén a bíborosi címadási ünnepség után Báthory András a pápa ajándékozta hordszékkal és a felszerszámozott hintóval Assisín,

Pizę, Bolonię i Mediolan (gdzie ponownie spotkał się z Karolem Boromeuszem) ruszył w drogę do Polski.

Do Krakowa orszak dotarł 20 października 1584 roku i w oczekiwaniu na powrót króla z obrad sejmowych do połowy listopada trwało celebrowanie sukcesu, po czym, kardynał Andrzej Batory przeniósł się do opactwa w pobliskim Miechowie. Jego nominacja na prepozyta (proboszcza) jeszcze przed wyjazdem do Rzymu spotkała się ze sprzeciwem zakonników. Teraz przyszedł czas na rozwiązanie problemów i pokazanie, że jest się godnym otrzymanej funkcji. Doświadczenia z pobytu w Rzymie zaowocowały nowymi formami ewangelizacji. Organizowane z pompą msze dziękczynne i ufundowanie ołtarza spotkały się z przychylnym przyjęciem miejscowej szlachty, która chętnie zaangażowała się w inicjatywy młodego kardynała. Wielkim przeżyciem dla niej i wszystkich mieszkańców Miechowa była wizyta króla Stefana Batorego, który 14 marca 1585 roku odwiedził bratanka, wracając z Warszawy.

W maju 1585 roku Andrzej Batory przez Warszawę i Pułtusk, gdzie odwiedził dawną szkołę, udał się na Warmię, aby stany zatwierdziły go na urzędzie biskupa koadiutora. Funkcja ta pozwalała w przyszłości objąć nie tylko władzę kościelną, ale i świecką nad prowincją. W Lidzbarku Warmińskim kilka dni gościł go leciwy już biskup Marcin Kromer, który przekonał się do młodego zastępcy, chociaż jeszcze nie wyświęconego na księdza. Następnie udał się do Braniewa, gdzie wizytował działające tam kolegium jezuickie, w którym uczyła się duża grupa uczniów z Węgier, ale też z Danii,

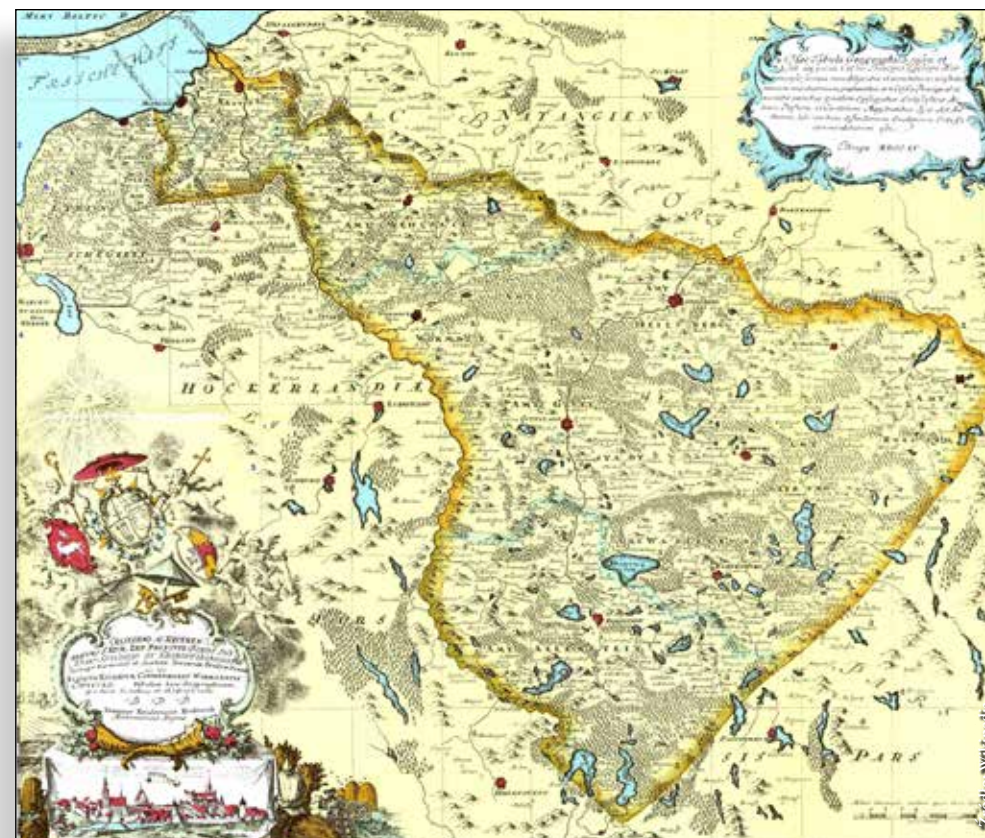
Pisán, Bolognán és Milánón (ahol újfent találkozott Borromeo Károllyal) át visszatért Lengyelországba.

A küldöttség 1584. október 20-án vonult be Krakkóba, ahol - míg a király vissza nem tért az országgyűlésről - november közepéig ünnepelték a küldetés sikerét, ezután Báthory András a közeli miechowi apátságba költözött. Préposti (plébánosi) kinevezése már a római útja előtt is kiváltotta a szerzetesek tiltakozását. Eljött az ellentétek feloldásának ideje és annak bizonyítása, hogy méltó az elnyert címre. A Rómában szerzett tapasztalatok gyümölcse új evangelizációs formák bevezetése volt. Az ünnepélyes hálaadó istentiszteletek és a templomnak ajándékozott új oltár elnyerte a helyi nemesség rokonszenvét, amely örömmel vett részt a fiatal bíboros kezdeményezéseiben. Hatalmas élmény volt számukra és Miechów minden lakója számára, hogy Báthory István király Varsóból hazatérően 1585. március 14-én meglátogatta unokaöccsét és így Miechów városát is.

Báthory András 1585 májusában Varsón és Pułtuskon keresztül, ahol meglátogatta régi iskoláját, Warmiába utazott hogy a rendek jóváhagyják koadiutori püspöki méltóságát. Ez a hivatal lehetővé tette, hogy a jövőben ne csak az egyházi hatalmat, hanem a tartomány feletti világi hatalmat is átvehesse. Lidzbark Warmińskiban néhány napig vendégül látta a már korosodó Marcin Kromer warmiai püspök, aki igencsak megkedvelte fiatal utódját, habár még nem volt pappá szentelve. Báthory útja innen Braniewóba vezetett, ahol megtekintette a helyi jezsuita kolostort, amelyben több magyar, de dániai, svéd és a moszkvai

Szwecji i państwa moskiewskiego. Największe jednak zdziwienie budziło dwóch Tatarów, których młody kardynał obdarował dukatami. Następnie kilka dni spędził w Gdańsku oraz odwiedził Elbląg, Frombork i Malbork, wszędzie witany przez władze miast i miejscowych notabli. Odmianą od oficjalnego programu była dla Andrzeja jednodniowa wycieczka nad morze.

birodalomból származó diák tanult. Általános csodálkozást keltett két tatár diák, akiket a fiatal bíboros arany dukátokkal ajándékozott meg. Az elkövetkező napokat Gdańskban (az akkori magyar nyelv szerint Danckában) töltötte, majd ellátogatott Elblągba, Fromborkba és Malborkba, ahol a város urai és előkelőségei üdvözölték. Csak egy egynapos tengerparti kirándulás jelentett számára pihenést a hivatalos kötelességek sorában.

Po przegranej wojnie w 1466 roku, będące dotąd częścią państwa Zakonu krzyżackiego Pomorze gdańskie i Warmia, zostały włączone do Polski. Warmia stała się księstwem zarządzanym przez mianowanych przez króla biskupów.

Miután 1466-ban elvesztették a háborút, a Keresztes Lovagrend területeit, Pomeránia danzigi részét és Warmiát Lengyelországhoz csatolták. Warmia a király által kinevezett püspökök irányította tartomány lett.

W kwietniu 1585 roku zmarł Grzegorz XIII, a po czterech dniach konklawe na papieża wybrało Sykstusa V. Nowa sytuacja sprawiła, że król pilnie wezwał Andrzeja Batorego i Stanisława Reszkę, którego chciał uczynić stałym posłem w Rzymie, i powierzył im ponowną misję do Wiecznego Miasta. Szybko skompletowano orszak, ale ze względu na panującą w Austrii i północnych Włoszech zarazę przesuwano czas wyjazdu. Poselstwo ruszyło dopiero w końcu marca 1586 roku. Przez Pozsony (obecnie Bratislava) oraz Sopron, gdzie kardynał gościł u Franciszka Nádasdygo i kuzynki Elżbiety Batory, w czerwcu dotarło do celu. W czasie spotkania z Sykstusem V przedstawił koncepcję Stefana Batorego wojny z Moskwą i perspektywę unii kościelnej z prawosławiem. Zdaniem króla miało to zwiększyć potencjał koalicji antyosmańskiej. Zabiegał też o subwencje papieskie na ten cel. Jednak młodego kardynała pochłaniały nie tylko sprawy najwyższej wagi Kościoła i Rzeczypospolitej. Ku utrapieniu Stanisława Reszki i samego króla poznał też, dzięki starszemu bratu Baltazarowi, uroki wielkiego miasta. Sytuacja diametralnie zmieniła się w grudniu 1586 roku po dotarciu do Rzymu wiadomości o śmierci Stefana Batorego. Informacja załamała papieża, bo oznaczała pogrzebanie jego planów wojny z Imperium Osmańskim, i bratanka króla, który podjął decyzję o powrocie do Polski. Kanclerz Jan Zamoyski błagał go o natychmiastowe przybycie, nie tyle aby zająć się pogrzebem, ale żeby włączyć w przygotowania do elekcji. Dodatkowym ciosem dla Andrzeja Batorego była otrzymana jeszcze w drodze wiadomość, że zaraza panująca w Siedmiogrodzie zabrała mu także brata Gabriela i jego żonę Annę.

1585 áprilisában elhunyt XIII. Gergely pápa. A konklávénégy nap után a pápai trónra emelte V. Sixtust. Ebben az új helyzetben a király azonnal magához rendelte Báthory Andrást és Stanisław Reszkát, akiben állandó római követét látta, és megbízta az Örök Városba küldendő újbóli követi küldöttség megszervezésével. Rövid időn belül sikerült összeállítani a követi menetet, de tekintettel az Ausztriában és Észak-Olaszországban dúhögő járványokra, az indulás ideje eltolódott. Végül 1586 március végén indult útnak a küldöttség, majd. Pozsonyon és Sopronon át – itt a fiatal bíborost Nádasdy Ferenc és unokatestvére, Báthory Erzsébet látta vendégül – júniusban érte el úticélját. V. Sixtus pápával történt találkozója során felvázolta Báthory István Moszkva elleni háborújának tervét és a katolikus és a pravoszláv egyház uniójának lehetőségét. A király véleménye szerint ez növelné az oszmánellenes szövetség erejét. A cél érdekében a pápa anyagi támogatásáért folyamodott. A fiatal bíborost azonban nemcsak az Egyház és a Lengyel Királyság ügyei foglalkoztatták. Stanisław Reszka és a király nem kis bosszúságára bátyjának, Boldizsárnak köszönhetően megismerte Róma földi örömeit is. A helyzet gyökeresen megváltozott 1586 decemberében, amikor is megjött Báthory István király halálhíre. A hír mélyen lesújtotta a pápát, hiszen ez azt jelentette, hogy kútba esett az Oszmán Birodalom elleni háború közös terve. Az elhunyt király unokaöccse úgy döntött, hogy visszatér Lengyelországba. Jan Zamoyski kancellár könyörgött, hogy kétsédelem nélkül siessen vissza nemcsak a temetés miatt, de mert részt kell vennie a királyválasztás előkészítésében is. Báthory Andrást azonban további szerencsétlenségek is érték: útközben érte a hír, hogy

Po przybyciu do Krakowa okazało się, że sytuacja jest naprawdę groźna, bo w Polsce rozpoczęła się, podsycana przez Habsburgów, kampania przeciwko kanclerzowi Janowi Zamojskiemu i rodowi Batorych. Z ich inicjatywy najechano opactwo w Miechowie i podburzano stany pruskie do pozbawienia Andrzeja Batorego godności koadiutora biskupa warmińskiego. Dla kanclerza i jego zwolenników oraz samego kardynała stało się jasne, że mimo poparcia papieża i sułtana nie ma szans na objęcie tronu po stryju. Wprawdzie wśród oficjalnych kandydatów na króla znalazł się stryjeczny brat Andrzej, książę Siedmiogrodu Zygmunt Batory, ale na władcę Rzeczypospolitej szlachta, w sierpniu 1587 roku na polu elekcyjnym pod Warszawą, wybrała siostrzeńca królowej wdowy Anny Jagiellonki, królewicza Szwecji, Zygmunta III Wazę. Jednak jego pozycja była słaba, bo popierany głównie przez Litwinów Maksymilian III Habsburg próbował zająć Kraków, a przy okazji ponownie zbrojnie najechał opactwo w Miechowie. To, że austriacki arcyksiążę nie przejął tronu, Zygmunt III Waza zawdzięczał determinacji Jana Zamojskiego i braci Batorych, których wojska 24 stycznia 1588 roku pod Byczyną rozgromiły wojska konkurenta, a on sam dostał się do niewoli. Za zasługi sejm nadał Andrzejowi i Baltazarowi Batorym indygenat (uznanie pochodzenia szlacheckiego dla osoby osiadłej w Rzeczypospolitej), a król wsparł nominację kardynała na koadiutora biskupa krakowskiego. Zapewne też wówczas kardynał podjął rozmowy na temat małżeństwa siostry króla Anny Wazówny z księciem Zygmuntem Batorym, które podtrzymywałoby związek Siedmiogrodu z Rzeczypospolitą.

az Erdélyben pusztító járvány áldozatául esett bátyja, Gábor, és felesége, Anna is.

Krakkóba érve kiderült, hogy a helyzet valóban komoly, mert Lengyelországban a Habsburgok szította kampány kezdődött Zamoyski kancellár és a Báthoryak ellen. Ennek eredményeként megtámadták a miechówi apátságot, és felbujtották a porosz rendeket, hogy fosszák meg Báthory Andrást warmiai koadiutori püspökségi tisztjétől. A kancellár és hívei, de a bíboros számára is világossá vált, hogy a pápa és a szultán támogatása ellenére sincs esélye elfoglalnia a lengyel trónt nagybátyja után. Igaz, hogy a hivatalos királyjelöltek közt szerepelt András atyai nagybátyja, Báthory Zsigmond, Erdély fejedelme, de a lengyel nemesi rendek Lengyelország királyává a Varsó melletti mezőségen, 1587 augusztusában István király özvegyének, Jagelló Annának unokaöccsét, a svéd királyfi III. Vasa Zsigmondot választották. Helyzete azonban bizonytalan volt, mert főleg a litvánok által támogatott III. Miksa császár megkísérelte elfoglalni Krakkót, útközben pedig újfent fegyveresen megrohanta a miechówi apátságot.

III. Vasa Zsigmond Jan Zamoyski és a Báthory-testvérek eltökéltségének köszönheti, hogy az osztrák főherceg nem foglalta el a lengyel trónt. 1588. január 24-én a Byczynánál vívott csatában vereséget szenvedett, és ő maga is fogságba került. A szejm érdemeik elismeréséül Báthory Andrást és Boldizsárt indigenátussal (lengyel nemesi cím adományozása külföldiek számára) tüntette ki, a király pedig támogatta, hogy a bíboros elnyerje Krakkó koadiutori püspökének tisztjét. Valószínű, hogy ez időben a bíboros tárgyalásokat folytatott a király húga, Vasa Anna, és Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem házassága ügyében amely megerősítette volna a köteléket a Nemesi Köztársaság és Erdély között.

Kardynał z uwagą śledził sytuację w Księstwie Siedmiogrodu, w którym formalnie władzę nadal sprawował (jako namiestnik zmarłego króla) bratanek Zygmunt Batory, a właściwie ze względu na jego młody wiek regent. Jednak w nowych warunkach wśród możnowładców zaczęły się antagonizmy, zwłaszcza na tle religijnym. Silne stronnictwo protestanckie chciało odsunięcia jezuitów od wpływu na księcia. W efekcie Zakon wydalono z Siedmiogrodu, a do pomocy Zygmuntowi Batoremu w kierowaniu krajem powołano Radę. Zmiany zostały źle oceniane przez papieża Sykstusa V, który wyklął księcia Zygmunta. Rozwiązaniem problemu zajęł się osobiście kardynał Andrzej Batory, który bezpośrednio w Siedmiogrodzie negocjował ze zwaśnionymi stronami i jednocześnie wysyłał do papieża sprawozdania z przebiegu rozmów. W efekcie Sykstus V w 1590 roku cofnął ekskomunikę i zawirowania polityczne w Księstwie zostały chociaż na chwilę opanowane.

Natomiast gorzej miały się sprawy kardynała w Polsce. Wprawdzie po śmierci biskupa warmińskiego Marcina Kromera w marcu 1589 roku objął po nim diecezję i został senatorem Rzeczypospolitej, to jednak jego postawa i chęć propagowania katolicyzmu w Siedmiogrodzie przez franciszkanów nie podobała się jezuitom. Zakon, współpracując z poplecznikami Habsburgów, wpłynął na króla Zygmunta III Wazę, który wbrew wcześniejszym obietnicom cofnął swoje poparcie na objęcie przez kardynała biskupstwa krakowskiego. W tej sytuacji skonfliktowany z królem Andrzej Batory musiał opuścić Kraków i przenieść się na odległą Warmię.

Po przybyciu do Lidzbarka Warmińskiego zajął się zarządzaniem

A bíboros élénk figyelemmel kísérte az Erdélyi Fejedelemség eseményeit. A hatalmat hivatalosan unokaöccse, Báthory Zsigmond (mint az elhunyt király helytartója), de valóságban a fejedelem ifjú kora miatt a kormányzó gyakorolta. Az új helyzetben elsősorban a főnemeselek körében bizonyos, főleg vallási ellentétek jelentkeztek. Az erős protestáns érdekcsoport igyekezett eltávolítani a jezsuitákat a fejedelem környezetéből. Végül a rendet kiűzték Erdélyből, és Báthory Zsigmond politikai támogatására Tanácsot hívtak életre. Ezeket a változásokat V. Sixtus pápa elítélte és kiátkozta Zsigmond fejedelmet. A válság megoldására Báthory András bíboros vállalkozott. Erdélyben közvetlenül tárgyalt a viszálykodó felekkel és levelekben számolt be a pápának az egyezkedés lefolyásáról. Ennek eredményeképp V. Sixtus 1590-ben visszavonta kiközösítő döntését és az Erdélyi Fejedelemségben uralkodó zűrzavart sikerült átmenetileg elrendezni.

Lengyelországban azonban a bíboros ügye rosszra fordult. Marcin Kromer warmiai püspök 1569-ben bekövetkezett halála után ugyan átvette az egyházmegye irányítását és a Nemesei Köztársaság szenátora lett, a jezsuitáknak nem volt ínyére magatartása és az, ahogyan a ferences rend népszerűsítette a katolicizmust Erdélyben. A jezsuiták a Habsburg-hívekkel együttműködve rábírták III. Zsigmondot, hogy előző ígérete ellenére vonja vissza támogatását a bíboros krakkói püspökké emelése ügyében. Ebben a helyzetben a királlyal ellentétbe került Báthory Andrásnak nem maradt más választása, mint elhagyni Krakkót és a messzi Warmiába vonulni.

Fot. Wojciech Wojcik

Braniewo. Bazylika pw. św. Katarzyny i gmach dawnego jezuickiego kolegium – Hozjanum.

Braniewo, a Szent Katalin Bazilika és az egykori jezsuita kollégium, a Hosianum épülete.

diecezją, którą przez ostatnie dziesięć lat dobrze kierował Marcin Kromer. Ale w powszechnej świadomości mieszkańców nadal wszystko odnoszono do kardynała Stanisława Hozjusza, którego trzydziestoletnie rządy odcisnęły swoje piętno nie tylko na prowincji, ale miały wpływ także na Kościół w całej Rzeczypospolitej. Andrzej Batory umiejętnie nawiązał do tradycji swojego wielkiego poprzednika, w czym znakomicie pomagał mu sekretarz Tomasz Treter. Wprawdzie Stanisław Reszka pozostał w Rzymie (później został biskupem Neapolu), to nadal korespondował z kardynałem i wspierał go radami.

Szczególnym zainteresowaniem nowego zwierzchnika Warmii cieszyło się, założone przez Stanisława Hozjusza w 1564 roku kolegium jezuickie w Braniewie. Pierwsza w Rzeczypospolitej uczelnia Zakonu stała się kuźnią kadr katolickich przeciwko szerzącemu się protestantyzmowi. Kształcili się w niej Polacy i mieszkańcy Prus oraz Anglii i krajów skandynawskich. Dzięki Andrzejowi Batoremu, który sponsorował naukę w Braniewie, znalazła się także spora grupa Węgrów, w tym również z rozwiązanego kolegium (prowadzonego do tego czasu przez księdza Jakuba Wujka) w Kolozsvárze (obecnie Kluż-Napoka w Rumunii). Jednym z nich był Paweł Forró, który w przyszłości opisał dokonania spokrewnionego z rodem Batorych Gabriela Bethlena, wybitnego władcy Siedmiogrodu. Kardynał finansował i żywo interesował się również Węgrami uczącymi się w kolegium jezuickim w Krakowie, wśród których był między innymi późniejszy arcybiskup Esztergom kardynał Piotr Pázmány.

Andrzej Batory zadbał o swoją siedzibę w Lidzbarku Warmińskim,

Miután megérkezett Lidzbark Warmińskibe, hozzáfogott az egyházmegye irányításához, amit az elmúlt évtizedben kiválóan végzett Marcin Kromer. A lakossá mindent Stanisław Hozjusz kardinális harmincéves tevékenységével hasonlított össze, ami nem csak a tartomány életén hagyott nyomot, hanem az egész lengyel egyházra kihatott. Báthory András okosan nyúlt elődjének hagyományához, amelyben komoly támogatást kapott Tomasz Treter titkár részéről. Bár Stanisław Reszka Rómában maradt (később Nápoly püspöke lett), továbbra is levelezésben maradt a bíborossal és segítette tanácsaival.

Warmia új ura különös érdeklődést tanúsított a Stanisław Hozjusz által 1564-ben alapított braniewói jezsuita kollégium iránt. A jezsuita rend első lengyelországi tanintézménye a terjedő ellenreformáció aktív híveinek műhelyévé vált. Tanultak itt lengyelek, Poroszország, Anglia, a svéd állam szülöttjei. A braniewói iskolát támogató Báthory Andrásnak köszönhetően jelentős magyar csoport is tanult itt, köztük a feloszlott, Jakub Wujek atya vezette kolozsvári kollégium diákjai. Egyikük Forró Pál, aki évekkel később megírja a Báthoriakkal rokon Bethlen Gábor fejedelem történetét. A bíboros anyagilag támogatta és figyelemmel kísérte a krakkói jezsuita kollégium magyar diákjainak sorsát. Egyikük volt Pázmány Péter, a későbbi esztergomi érsek, a magyar ellenreformáció vezéralakja.

Báthory András saját igényeinek megfelelően alakította át Lidzbark

Lidzbark Warmiński. Zamek był siedzibą biskupów diecezji warmińskiej, którzy z tytułem księcia sprawowali na jej terenie również władzę świecką.

A vár a warmiai egyházmegye püspökeinek székhelye volt, akik e területen a világi hatalmat is gyakorolták.

Lidzbark Warmiński. Trwałym śladem po rządach Andrzeja Batorego na Warmii jest wspaniałe sklepienie w sali audiencyjnej na zamku.

Lidzbark Warmiński. Báthory András uralkodásának nyomát őrzi a csodálatos boltozat a vár fogadótermében..

dostosowując ją do własnych potrzeb. Przede wszystkim zlecił wykonanie nowego wystroju sali audiencyjnej, którą ozdobiły freski na sklepieniu. Nowością było utworzenie, przez lubiącego muzykę jak wszyscy Batorowie, specjalnej sali przeznaczonej na koncerty, w której wyeksponowano także cenną kolekcję instrumentów zgromadzoną przez kardynała. W zamkowych salach miejsce znalazł także duży zbiór obrazów, głównie portretów, które pokryły niemal wszystkie ściany rezydencji. Andrzej Batory był, podobnie jak jego wielki poprzednik Stanisław Hozjusz, bibliofilem. Książki lubił od dziecka, a bibliotekę zaczął tworzyć dla bratanka sam król Stefan Batory. Podczas nauki w Pułtusku w dobór lektur i przesyłanie mu odpowiednich publikacji włączył się też zaprzyjaźniony z młodym Batorym nuncjusz apostolski. Dużo książek przywiózł kardynał z podróży do Rzymu, które tam kupował lub otrzymywał w prezencie. Teraz część jego prywatnej, bogatej biblioteki znalazła miejsce na zamku w Lidzbarku Warmińskim. W ten sposób zamek warmiński stał się, mimo średniowiecznej formy, prawdziwą rezydencją godną renesansowego władcy. Gdyby przetrwał do naszych czasów, byłby zapewne wspaniałym świadectwem umysłowości, pasji i szerokich zainteresowań światłego kardynała.

Niestety, po jego śmierci część bogatych zbiorów została rozkradziona, sprzedana na licytacji, a to, co pozostało, zrabowały w 1626 roku wojska szwedzkie podczas przetaczającej się przez całą Europę wojny trzydziestoletniej.

Warmiński székhelyét. Elsősorban elrendelte a fogadóterem átépítését és freskókkal való díszítését. Újdonság volt a Báthory-hagyományokhoz híven egy zenélésre alkalmas terem kialakítása, ahol kiállítás keretében voltak láthatók a bíboros gyűjtötte értékes hangszerek. A palota szinte minden falát festmények, főleg arcképek díszítették Báthory András nagy elődjéhez. Stanisław Hozjusz kardinálshoz hasonlóan könyvbarát volt. Gyermekkorától szerette a könyveket, későbbi könyvtárát maga Báthory István király alapozta meg. Pułtuski diákévei az olvasmányok megválasztásában és a megfelelő könyvek eljuttatásában szerepet vállalt a fiatal Báthoryval barátságot tartó apostoli nuncius. A bíboros sok könyvet hozott Rómából, ezeket vagy maga vásárolta, vagy ajándékba kapta. Gazdag magánkönyvtárának egy része a Lidzbark Warmiński várkastélyba került. A várkastély, középkori formája ellenére reneszánsz uralkodóhoz méltó lakhellyé vált. Ha a fennmaradt volna napjainkig, bizonyítaná a széles látókörű művelt bíboros szellemiségét, érdeklődési körét, passzióját.

Sajnos azonban halála után a könyvtárat szétlopkodták, elkótyavetyélték, ami pedig megmaradt, a svéd zsoldosok rabolták el 1626-ban, az egész Európán átömlő harmincéves háború idején.

Lidzbark Warmiński. Ściany sali audiencyjnej zdobią freski z XVIII wieku z herbami biskupów warmińskich. Wśród nich jest tarcza z trzema zębami należąca do Andrzeja Batorego.

Lidzbark Warmiński. A fogadóterem falait XVIII. századi freskók díszítik a warmiai püspökök címereivel. Ott látható köztük a Báthory Andráséhoz tartozó háromfogas pajzs is.

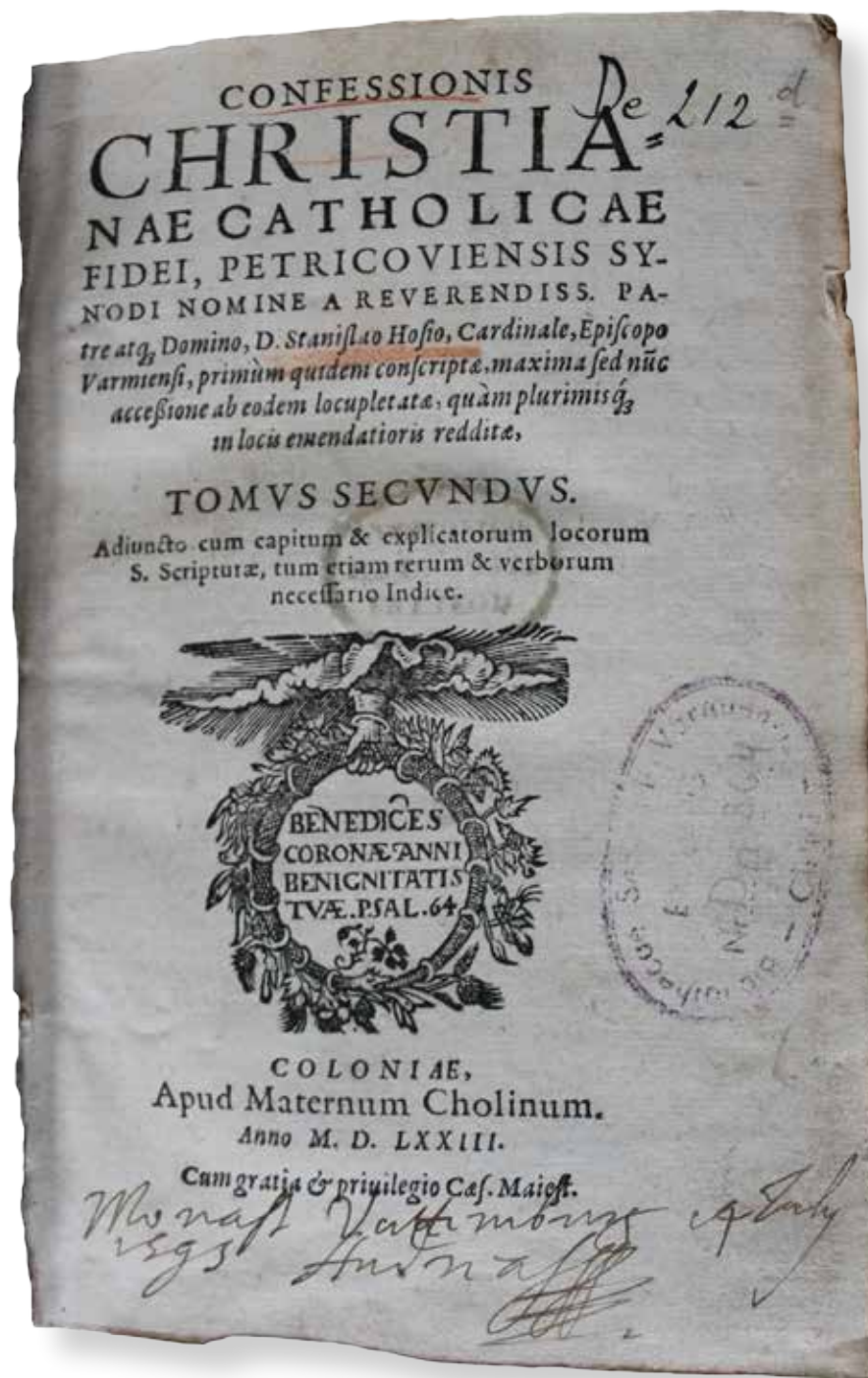
W Lidzbarku Warmińskim rezydował Andrzej Batory i dwór, którego skład osobowy zdecydowanie różnił się od składu za poprzednich biskupów. Dużo więcej było w nim osób świeckich, a nawet wojskowych, i miał charakter wybitnie wielokulturowy, bo obok Polaków, Litwinów i mieszkańców Warmii byli także obywatele z odległej Italii, Anglii i Skandynawii. Była też liczna, ale nie dominująca, grupa Węgrów, którzy pochodzili z Siedmiogrodu i podległych Habsburgom Węgier królewskich. Kardynał uznawany był za przywódcę „kolonii węgierskiej” w Rzeczypospolitej i utrzymywał ścisły kontakt z rodzinami spokrewnionymi i zaprzyjaźnionymi z rodem Batorych. Wśród osób związanych z jego dworem byli przedstawiciele rodzin Pálffy, Kendi czy Petky, którzy później odgrywali ważną rolę w Siedmiogrodzie. Na zaproszenie Andrzeja Batorego przyjechał na Warmię znany i ceniony wówczas poeta-żołnierz Walenty Balassi, który od jesieni 1590 do wiosny 1591 roku przebywał w jego rezydencji oraz kolegium jezuickim w Braniewie. W Lidzbarku Warmińskim bywali także dawni bliscy współpracownicy króla Stefana Batorego, a w 1594 roku kardynał sprowadził swoją matkę Małgorzatę Majláth i część rodziny. Ciekawe, że matka, będąca zagorzałą protestantką, nie chciała zamieszkać pod dachem katolickiego biskupa. Dlatego Andrzej Batory, jak na dobrego syna przystało, szybko dobudował do zamku budynek, w którym ulokował rodzinę.

Niestety, budynek z gościnnymi pokojami kardynalskimi uległ zniszczeniu i został rozebrany, ale w trakcie badań archeologicznych odsłonięto zarys fundamentów i znaleziono pięknie zdobione kafle z pieców, co świadczy o bogatym wyposażeniu pomieszczeń.

Lidzbark Warmińskiban, Báthory András püspöki székhelyén az udvartartás határozottan különbözött attól, amely elődeinél megszokott volt. Sokkal több világi személy sőt, katona is helyet kapott benne, és igazi multikulturális jelleget is öltött, hiszen soraiban a litvánok, lengyelek és Warmia lakói mellett megtalálhatók voltak a messzi Olaszországból, Angliából, és Skandináviából érkezők is. Jelentős volt az erdélyi és Habsburg befolyás alatti királyi Magyarországról érkezők száma is. A bíborost a magyar kolónia afféle vezérének tartották a Köztársaságban, aki szoros kapcsolatot tartott azokkal a családokkal, melyeket a Báthoryakhoz rokoni vagy vérségi kapcsolatok fűztek. Udvarában megfordultak a Pálffy, Kendi, vagy Petky nemzetség tagjai, akik a későbbiekben jelentős szerepet játszottak Erdély történelmében. Báthory András meghívására érkezett Warmiába Balassi Bálint katona-költő is, aki 1590 őszétől 1591 tavaszáig a püspöki palotában és a braniewói jezsuita kollégiumban talált nyugalmas menedéket. Lidzbark Warmińskiben megfordultak Báthory István király volt közeli munkatársai is, majd 1594 tavaszán a bíboros ide költöztette édesanyját, Majláth Margitot és családjának néhány tagját. Érdekes, hogy a bíboros megszállottan protestáns édesanyja nem akart a katolikus püspökkeel egy fedél alatt lakni, ezért Báthory András, ahogy jó gyermekhez illik, hamarosan külön szárnyat építtetett a püspöki palotában, ahol elszállásolta a protestáns családját.

Sajnos az épület a bíborosi vendégszobákkal együtt megrongálódott, majd később lebontották. Azonban a későbbi régészeti munkák során alapjait feltárták, ennek során gyönyörű kályhacserepekre bukkantak, ami a lakosztály gazdag berendezéseinek bizonyítéka.

Pochodzące ze zbiorów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie dzieło Stanisława Hozjusza *Confessio Christiana Catholicae Fidei* z wpisem Andrzeja Batorego o darowaniu książki klasztorowi w Barczewie i datą 14 lipca 1593 lub 1595 roku.

A Warmiai Püspökség Felsőfokú Papi Szemináriuma, az olsztyni Hosianum könyvtárának gyűjteményéből származik Stanisław Hozjusz *Confessio Christiana Catholicae Fidei* c. műve, Báthory András 1593. vagy 1595. július 14-i bejegyzésével, amely arról tanúskodik, hogy a könyvet a barczewói kolostornak adományozza.

Od połowy 1591 roku w Siedmiogrodzie rosła temperatura sporów politycznych. Toczące się dyskusje w obrębie rodziny Batorych i ich stronników co do strategii działań wobec stronnictwa protestanckiego, wyboru kandydatki na żonę panującego Zygmunta Batorego oraz przygotowania do mającego się odbyć sejmu pochłaniały księcia, a także jego przyrodnych braci: kardynała Andrzeja i Baltazara. Różnice zdań doskonale wykorzystywali polityczni przeciwnicy, którzy chcieli odsunąć Batorych od władzy w Siedmiogrodzie.

Sytuacja była niezwykle skomplikowana. Z jednej strony spodziewano się zmiany władzy w Polsce, gdyż po śmierci ojca Zygmunt III Waza bardzo chciał objąć po nim schedę w Szwecji, a w tej sytuacji książę Zygmunt Batory mógłby pójść w ślady stryja Stefana i zasiąść na tronie w Rzeczypospolitej. Andrzej Batory wspierał projekt, jednak nic z niego nie wyszło.

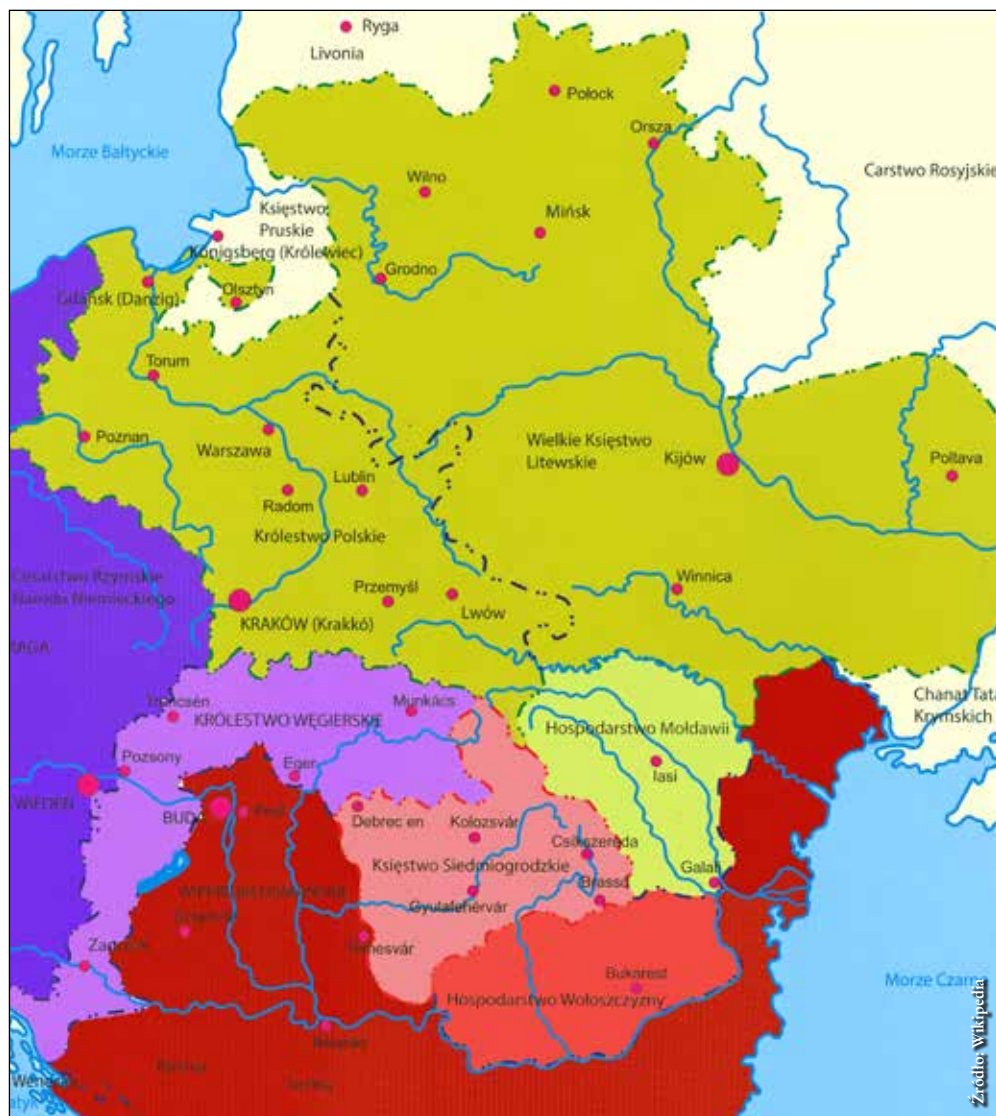
Drugą ważną kwestią było budowanie przez nowego papieża Klemensa VIII oraz cesarza Rudolfa II Habsburga koalicji antytureckiej i wciąganie w nią Księstwa Siedmiogrodu. Andrzej Batory i jego brat Baltazar nie byli przeciwni tym planom, ale zalecali ostrożność i granie na zwłokę (podobnie jak to czynił król Stefan Batory). Jednak mamiony obietnicami i papieskimi pieniędzmi Zygmunt Batory ulegał namowom i ignorował ostrzeżenia kuzynów. Chcąc pokrzyżować plany księcia, bracia wykorzystali obrady odbywającego się w 1591 roku sejmu. Rozgłaszane przez związanych z nimi stronników plotki oraz nieustanne intrygi potęgowały w Księstwie Siedmiogrodu atmosferę powszechnego spiskowania.

1591 első felétől fokozódott Erdély belpolitikai légkörének feszültsége. A Báthory-családon belül és híveinek táborában vita folyt arról, milyen stratégiát kell folytatni a protestáns táborral szemben, Báthory Zsigmond fejedelem feleségének kiválasztásával kapcsolatban. Nem volt egyetértés az országgyűlés előkészítése ügyében sem. Ez teljesen lekötötte a fejedelem és féltestvérei, András és Boldizsár figyelmét. Ezt a belső viszályt használták ki a Báthoryak politikai ellenfelei, akik el akarták távolítani őket a hatalomból Erdélyben.

A helyzet rendkívül bonyolult volt. Egyrészt uralkodóváltásra lehetett számítani Lengyelországban ugyanis III. Vasa Zsigmond apja halála után mindenáron át akarta venni a svéd királyi örökséget. Ilyen körülmények közt Báthory Zsigmond fejedelem nagybátyja Báthory István nyomdokain megszerezhetné volna a lengyel a trónt. A tervből azonban – amit Báthory András támogatott – nem lett semmi.

A második fontos kérdés az újonnan megválasztott VIII. Kelemen pápa és II. Habsburg Rudolf császár által tervezett törökellenes szövetség volt. Ebbe kívánták bevonni az Erdélyi Fejedelemséget. Báthory András és bátyja, Boldizsár nem voltak a terv ellen, de óvatosságra intették és a döntés halogatására (mint ahogy azt Báthory István tette) biztatták a fejedelmet. Báthory Zsigmond azonban a pápai ígéretek és anyagi juttatások hatására engedett, figyelmen kívül hagyva az unokatestvérei figyelmeztetését. A fejedelem terveit meghiusítandó, a fivérek kihasználták az 1591-ben tartott országgyűlést. A híveik által terjesztett álhírek és az általános áskálódás az ármánykodás légkörét teremtette meg az Erdélyi Fejedelemségben.

Mapa Europy Środkowej w końcu XVI wieku. Księstwo Siedmiogrodu było podobnie jak Hospodarstwo wołoskie zależne od Imperium osmańskiego, a Hospodarstwo mołdawskie stanowiło lenno Rzeczypospolitej. Natomiast Węgry królewskie były częścią Cesarstwa habsburskiego.

Közép-Európa térképe a XVI. század végén. Az Erdélyi Fejedelemség csak úgy, mint a Havasalföldi Fejedelemség az Oszmán Birodalomtól függött, a Moldáv Fejedelemség azonban a Nemesi Köztársaság vazallusa volt. A Magyar Királyság ugyanakkor a Habsburg Birodalom része volt.

Andrzej Batory mimo problemów w Rzeczypospolitej (konflikt z królem Zygmuntem III Wazą i kardynałem Jerzym Radziwiłłem o diecezję krakowską) dobrze orientował się w sytuacji panującej w Siedmiogrodzie. Obawiał się planu sojuszu politycznego i wojskowego z cesarstwem. Pomimo to stany siedmiogrodzkie 11 lipca 1594 roku pod naciskiem księcia Zygmunta podjęły decyzję o wypowiedzeniu sułtanowi zwierzchności nad Księstwem. Jednak skierowanie wojsk przeciwko Imperium wywołało oburzenie Rady Książęcej i powszechny sprzeciw szlachty, a energiczne działania Baltazara Batorego wymusiły abdykację krewniaka.

Wydawało się, że odsunięcie księcia uzdrowi sytuację, ale tak się nie stało. Walka o władzę pomiędzy Baltazarem Batorym i niedawnymi stronnikami ponownie pogrążyła kraj w chaosie. Sytuację wykorzystali poplecznicy księcia Zygmunta Batorego, którzy namówili go do powrotu na tron i zrobienia porządku z opozycją. W ostatnich dniach sierpnia 1594 roku doszło do aresztowania piętnastu głównych oponentów, w tym również Baltazara Batorego, konfiskaty ich majątków i zamordowania.

W tym czasie kardynał Andrzej Batory, zaangażowany w Polsce w organizowanie i kierowanie synodem diecezjalnym, późno dowiedział się o aresztowaniach. Próbował ratować brata, pisząc listy do księcia Zygmunta, ale kiedy wyszło na jaw, że podobnie jak inni stracił życie, stanął do otwartej walki z kuzynem mordercą. Wiedział, że będzie ona prowadzona wbrew interesom Stolicy Apostolskiej, która nawołując do wojny z Imperium Osmańskim, chciała mieć w Siedmiogrodzie silnego sojusznika, a nie kraj pogrążający się w chaosie.

Báthory András a lengyelországi problémái (konfliktusa III. Vasa Zsigmond királlyal és Jerzy Radziwiłł bíborossal a krakkói egyházmegye ügyében) ellenére jól tájékozott volt az erdélyi ügyekben. Félt a császári politikai és katonai szövetség tervétől. Ennek ellenére az erdélyi rendek 1594. július 11-én Zsigmond fejedelem nyomására úgy döntöttek, hogy felmondják a szultánnak a Fejedelemség feletti fennhatóságát. Az a tény, hogy erdélyi hadak indultak az Oszmán Birodalom ellen, kiváltotta a fejedelmi tanács felháborodását és a nemesség általános ellenkezését, és Báthory Boldizsár erőyes tevékenysége lemondásra kényszerítette a fejedelmet.

Úgy tűnt, hogy a fejedelem eltávolítása javít a helyzeten, azonban nem ez történt. A hatalomért folyó harc Báthory Boldizsár és frissen távozott hívei között újra zűrzavart okozott az országban. Ezt használták ki Báthory Zsigmond fejedelem hívei, akik rábeszéltek, hogy térjen vissza a trónra és számoljon le az ellenzékkel. 1594 augusztusában bebörtönözték, vagyonelkobzásra ítélték, majd kivégezték a fejedelmet tizenöt legfontosabb ellenfelét, köztük Báthory Boldizsárt.

Eközben Báthory András az egyházmegyei zsinat megszervezésével és levezénylésével volt elfoglalva, így csak későn értesült a bebörtönzésekről. Igyekezett megmenteni bátyja életét, levelekkel ostromolta Zsigmond fejedelmet, amikor azonban napfényre került hogy testvére, a többiekhez hasonlóan életét vesztette, nyílt harcba szállt a gyilkos rokonnal. Tudta, hogy ez a harc ellentétes a Szentszék politikájával. Róma ugyanis, amikor az Oszmán Birodalom elleni harcra buzdított, nem egy káoszba süllyedt országra, hanem egy erős fejedelemségre számított.

Barczewo. Symboliczny nagrobek (cenotaf) Andrzeja i Baltazara Batorych w kościele pw. św. Andrzeja Apostoła został wykonany w 1598 roku przez działającego w Gdańsku znakomitego flamandzkiego rzeźbiarza i architekta Willema van den Bloke.

Barczewo. Báthory András és Boldizsár jelképes sirhelyét (kenotáfiumát) az András Apostol templomban 1598-ban készítette a Gdańskban tevékenykedő kiváló flamand szobrász és építőmester, Willem van den Bloke.

D. O. M.

* Andreas Bathori de Somlio * S. R. E. Cardinalis * Eps. Varm. * Steph. I Reg. Pol.
* Moshorumq. Domitoris * Christoph. Transil. Prin. * ex fr. Andr. filius * et honorib.
a Steph. et Sigis. III * Pol. fortiss. gratissq. regib, * ornat. post. varia utriusque fortunae
* ludibria mortis memor. * sibi fratriq. suo char. * vivens pos. Calen. Sept. MDXCVIII

Bogu Najlepszemu Największemu

* Andrzej Batory z Somlio * Świętego Rzymskiego Kościoła Kardynał * Biskup
Warmiński * Stefana I Króla Polski * Pogromcy Moskwiczán * Księcia Siedmiogrodu
* z brata Andrzeja syn * ozdobiony zaszczytami przez Stefana i Zygmunta III
* Bohaterskich i Najmiłościvszych Królów Polski * po różnych obojga losów
igraszkach * śmierci pomny * sobie i bratu swojemu najdroższemu * za życia postawił
* Pierwszego Września 1598

Tłumaczenie biskup prof. dr hab. *Julian Wojtkowski*

Legnagyobb, Legfőbb Istennek

Somlyói Báthori András * a Római Katolikus Szentegyház Bíborosa * Varmiai
Püspök * I Istvánnak, Lengyelország Királyának * A Muszkák Legyőzőjének * Erdély
Fejedelmének * Fivére András Fia * Lengyelhon Hősies és Kegyelmes Királyai * István
és III Zsigmond által kitüntetett * a sors kegyének és szeszélyének kitéve * halálának
emlékére * önmagának és drágalatos fivérének * élete során állította
* 1598 Szeptember Elsején

Tłumaczenie *Gáspár Keresztes*

Papież Klemens VIII, chcąc zapobiec mieszanii się kardynała w politykę Księstwa, nieskutecznie starał się ściągnąć go do Rzymu. Pomimo to pomógł doprowadzić do ugody z królem Zygmuntem III Wazą (gestem pojednawczym monarchy było nadanie dochodów z opactwa w Czerwińsku) i sprowadzić w 1594 roku do Polski matkę i najbliższych. Andrzej Batory musiał zatroszczyć się o utrzymanie wygnańców. W Lidzbarku Warmińskim zbudował przy zamku dom dla matki, a z myślą o bracie Stefanie i jego rodzinie w 1597 roku kupił koło Łęczycy zamek i wieś Besiekiery i rozpoczął przebudowę zamku. Rok później w kościele ulubionego miasteczka Barczewo (położonego niedaleko Lidzbarka Warmińskiego) wzniósł z czarnego i białego marmuru imponujący nagrobek. Poświęcony został zamordowanemu bratu Baltazarowi, którego uosabiała leżąca postać w zbroi, oraz samemu Andrzejowi Batoremu wyobrażonemu jako osobę modlącą się. Kardynał myślał nie tylko o symbolicznym grobie brata, ale też o własnym pochówku. Niewielkie Barczewo było bowiem jego ulubionym miejscem na Warmii, bo wcześniej odbudował tu i uposażył klasztor benedyktynów oraz ufundował bibliotekę zakonną.

Sprawy te nie odrywały kardynała od wielkiej polityki. Współpracując z Janem Zamoyskim, usilnie działał, aby wyrwać Siedmiogród (nawet przy wsparciu sułtana) spod władzy Zygmunta Batorego. Ważnymi elementami ich planu było także obsadzenie tronów Wołoszczyzny i Mołdawii osobami przyjaznymi dla Rzeczypospolitej i Imperium Osmańskiego. Działania te niepokoiły papieństwo, które wszelkimi sposobami próbowało odciągnąć od nich kardynała.

VIII. Kelemen pápa igyekezett megelőzni, hogy a bíboros belekeveredjen az erdélyi belviszályba, és megpróbálta -sikertelenül – Rómába hívni. Ennek ellenére segített tető alá hozni a kiegyezést III. Vasa Zsigmonddal (a kompromisszum jele volt, hogy a király neki adta a czerwiński apátság jövedelmét) és támogatta, hogy édesanyja és legközelebbi hozzátartozóik Lengyelországba jussanak, ami 1594-ben be is következett. Lidzbark Warmińskiben a várpalota mellett lakhelyet épített anyjának és gondolván testvérére, Istvánra és családjára is, 1597-ben megvásárolta számukra Besiekiery falut és egy várat Łęczycza környékén, amelynek átépítésébe haladéktalanul bele is kezdett. Egy évvel később kedvelt városának, Barczewónak templomában (közel Lidzbark Warmińskihez) monumentális síremléket emeltetett fekete és fehér márványból. A síremlék a meggyilkolt Boldizsárnak lett szentelve. Őt egy fekvő páncélos alak testesíti meg, fölötte az imádkozó Báthory András. Úgy tűnik, hogy a bíboros nemcsak a testvére jelképes sírjára gondolt, hanem saját örök nyugalóhelyére is. A kicsiny Barczewo kedvelt helye volt, ugyanis újraépítette a benedek-rendi kolostort, és szerzetesi könyvtárral ajándékozta meg.

Mindez nem szakította el a bíborost a nagypolitikától. Jan Zamoyski kancellárral együttműködve igyekezett (még a szultán támogatásával is) kivezetni Erdélyt Báthory Zsigmond uralma alól. Ennek a tervnek fontos eleme volt, hogy a Havasalföld és Moldva trónjára Lengyelországgal és az Oszmán Birodalommal rokonszenvező személyek kerüljenek. Mindez nyugtalanította a Szentszéket, amely minden felhasználva igyekezett eltántorítani ettől a tervtől Báthory Andrást.

Chcąc pokazać cesarzowi i papieżowi zaangażowanie Siedmiogrodu w sojusz antyturecki, Zygmunt Batory (uzyskawszy poparcie Szeklerów, którym obiecał wolność od zobowiązań feudalnych) jesienią 1595 roku zorganizował zwycięską wyprawę na podległe Osmanom Hospodarstwo wołoskie. Spektakularny sukces sprawił, że książę został obsypany pochwałami, ale i pieniędzmi, aby kontynuował wojnę. Nie chciał jednak spełnić obietnic złożonych Szeklerom, którzy wznieśli powstanie, kiedy na początku 1596 roku Zygmunt Batory udał się do Pragi, aby rozmawiać z cesarzem Rudolfem II o dalszych planach militarnych. Zostało ono szybko stłumione przez Stefana Bocskai, który pod nieobecność księcia pełnił funkcję regenta, ale przy okazji wyszło na jaw, że jego inspiratorami byli bracia Andrzej i Stefan Batory. To ściągnęło na nich gniew króla Zygmunta III Wazy, który zamierzał nawet wydalić kardynała z Polski, i tylko dzięki wstawiennictwu nuncjusza Germanika Malaspiny udało się załagodzić sprawę. Wysłannik papieża usilnie namawiał Andrzeja Batorego do wyjazdu do Rzymu i nawet próbował wpłynąć na niego poprzez matkę i jej protestanckie otoczenie. W tym względzie kardynał nie ustąpił, ale spełnił oczekiwania papieża i przyjął w 1597 roku niższe święcenia kapłańskie.

Pomimo stłumienia rebelii sytuacja w Siedmiogrodzie była nadal napięta i trudno się dziwić, że mający problemy w kierowaniu państwem, rodziną i samym sobą Zygmunt Batory zaczął rozważać abdykację, a informując o tym cesarza Rudolfa II, liczył, że w zamian za oddanie Siedmiogrodu Habsburgom otrzyma jakieś inne bogate księstwo na terenie cesarstwa.

Báthory Zsigmond, hogy bizonyítsa az osztrák császárnak és a pápának Erdély elkötelezettségét a törökellenes szövetség mellett (a székelység támogatását azzal, hogy ígéretet tett a feudális terhek megszerzve eltörlésére), 1595-ben sikeres hadjáratot indított az oszmán fennhatóság alatt álló havasalföldi fejedelemség ellen. A győzelem nem csak a fejedelemnek címzett dicsőítményeket, hanem anyagi támogatást is jelentett annak érdekében, hogy folytassa a háborút. Nem szándékozott ugyanakkor teljesíteni a székelyeknek tett ígéretét. A székelyek ezért 1596 tavaszán felkeltek a fejedelem ellen, aki Prágába utazott, hogy ott egyeztesse II. Rudolf császárral a további haditerveket. A székely felkelést a fejedelem távollétében kormányzó végül szerepét betöltő Bocskai István verte le. Kiderült azonban, hogy a felkelés felbujtója Báthory András és István volt. Ez a tény kiváltotta III. Vasa Zsigmond haragját, aki egyenesen ki akarta utasítani Lengyelországból a bíborost. Csak Germanik Malaspina pápai nuncius közbenjárására sikerült elrendezni az ügyet. A pápai követ igyekezett felhasználni édesanyja és protestáns környezetének befolyását. E tekintetben a bíboros nem tett eleget a pápa elvárásának, de 1597-ben felvette az alsó papi szentséget.

A székely lázadás leverésének ellenére az erdélyi helyzet továbbra is feszült volt. Nem csodálkozhatunk, ha a Báthory nemzetség és maga Zsigmond, mivel nehézségei voltak az ország kormányzásával, azt mérlegelte, hogy lemond a trónról, átadja Erdélyt a Habsburgoknak amiért II. Rudolf császártól gazdag tartományt kap a valahol a császárság területén.

Zygmunt Batory 1572 – 1613. Po śmierci ojca Krzysztofa, Stefan Batory w 1581 roku uczynił małoletniego Zygmunta namiestnikiem Siedmiogrodu. W 1586 roku po śmierci króla stany węgierskie wybrały go na księcia. Z przerwami rządził Księstwem Siedmiogrodu do 1601 roku, a kiedy abdykował kraj na kilka lat pogrążył się w chaosie.

Báthory Zsigmond 1572-1613. Atyja, Kristóf halála után Báthory István kiskorú gyermekét, Zsigmondot tette meg Erdély vajdájává. 1586-ban, a király halála után a magyar rendek fejedelemmé választották. Kisebb-nagyobb szünetekkel 1601-ig állt az Erdélyi Fejedelemség élén, amikor pedig végleg lemondott, az ország mély káoszba sülyedt.

Sytuacja była skomplikowana i niezwykle trudna, bo w grudniu 1596 roku do Andrzeja Batorego przybyło poselstwo z Siedmiogrodu z propozycją objęcia tronu. Wielką zwolenniczką takiego rozwiązania była matka i cała „węgierska kolonia”. Opcja ta była również korzystna ze względu na strategiczne cele Rzeczypospolitej, której zależało na obopólnym poszanowaniu interesów z Imperium Osmańskim. Kardynał był tego gwarantem nie tylko ze strony Polski i Siedmiogrodu, ale również miał poparcie sułtana. Natomiast zdecydowanymi przeciwnikami takiego rozwiązania był papież Klemens VIII i cesarz Rudolf II. Pierwszy tracił sojuszników w walce z Osmanami, a drugi możliwość przejścia kontroli nad Siedmiogrodem.

Nieobliczalny Zygmunt Batory grał na dwa fronty, bo z jednej strony chciał, aby Księstwo pozostawało pod rządami Batorych, zaś z drugiej dążył do zabezpieczenia sobie wygodnego życia po rezygnacji z władzy, a to mógł zapewnić cesarz. Sprawę komplikowała tylko perspektywa przejścia Siedmiogrodu przez arcyksięcia Maksymiliana Habsburga, niedawnego konkurenta Stefana Batorego do tronu polskiego, do którego cały ród Batorych był negatywnie nastawiony. Na początku 1598 roku, kiedy król Zygmunt III Waza w Szwecji toczył walkę o tron, mający więcej swobody kanclerz Jan Zamojski i Andrzej Batory zaczęli na Spiszu i w Mołdawii werbować wojsko, aby wymusić na księciu Zygmuncie decyzję przekazania Siedmiogrodu Batorym. 11 kwietnia 1598 roku książę rzeczywiście ją podjął, ale nie była ona zgodna z ich oczekiwaniem.

A helyzet bonyolult volt és vészterhes. 1596-ban erdélyi küldöttség érkezett Báthory Andrásához, azzal a kéréssel, hogy foglalja el Erdély trónját. E tervet támogatta édesanyja és az egész „magyar kolónia”. Az elképzelés megegyezett Lengyelország stratégiai céljaival, azaz kölcsönösen tiszteletben tartotta az Oszmán Birodalom érdekeit. Ennek egyik biztosítéka a bíboros volt, nemcsak Lengyelország és Erdély részéről, a kezdeményezést támogatta a szultán is. Sajnos azonban komoly ellenzői is akadtak VIII. Kelemen pápa és II. Rudolf császár személyében. Az első azért, mert elvesztette az Oszmán Birodalom elleni szövetségesét, a második azért, mert nem vonhatta ellenőrzése alá Erdélyt.

A kiszámíthatatlan Báthory Zsigmond kettős játékot folytatott. Egyrészt szerette volna, hogy Erdély a Báthoryak kezén maradjon, másrészt viszont csábította a fejedelmi trónról való lemondása utáni fényes életmód, amit viszont a császár biztosított. A helyzetet bonyolította annak lehetősége, hogy Erdély trónját Habsburg Miksa főherceg foglalja el. Ő volt Báthory István ellenfele a lengyel trónért folyó küzdelemben, és az egész Báthory-nemzetség szemben állt vele. 1598 elején, amikor III. Vasa Zsigmond lengyel király trónért küzdött, ezért a nagyobb szabadsággal rendelkező Svédországban Jan Zamoyski kancellár Báthory Andrásal karöltve Szepességben és Moldvában hadi toborzásba kezdett azért, hogy fegyveres erővel kényszerítsék Báthory Zsigmondot arra, hogy a Báthoryak javára mondjon le a fejedelmi trónról. 1598. április 11-én Zsigmond valóban meghozta ezt a döntést, de nem úgy, ahogy Zamoyski és Báthory András remélték.

Fot. Zbigniew Barczyński

Miechów. Położony niedaleko Krakowa klasztor Zakonu bożogrobwców był dla Andrzeja Batorego drugą po Lidzbarku Warmińskim rezydencją i ostatnim miejscem jego pobytu w Polsce przed wyruszeniem po koronę Siedmiogrodu. Pamiątkami po nim jest portret, srebrny relikwiarz, będący darem Karola Boromeusza oraz marmurowa kropielnica z herbem Batorów znajdująca się w bazylice pw. Grobu Bożego.

Miechów. A Szent Sír Lovagrend Krakkótól nem mesze fekvő kolostor Báthory András számára a második rezidencia volt Lidzbark Warmiński mellett, és ez volt az utolsó tartózkodási helye Lengyelországban, mielőtt elindult volna a koronáért Erdélybe. Egy portrét, egy ezüst ereklyetartót, Borromeo Károly adományát, és egy márványból faragott Báthory-címeres szenteltvíztartót hagyott maga után, amelyek a Szent Sír Bazilikában találhatók

Fot. Zbigniew Barczyński

Zygmunt Batory przekazał Siedmiogród cesarzowi Rudolfowi II w zamian za położone na Śląsku księstwo opolskie i raciborskie oraz obietnicę uzyskania od papieża funkcji kardynalskiej. Tymczasowo rządy objęła jego żona Maria Krystyna Habsburżanka i przysłani przez cesarza komisarze, ale na zwierzchnika Księstwa Siedmiogrodu i Węgier królewskich został wyznaczony arcyksiążę Maksymilian Habsburg. Kiedy jednak na początku sierpnia 1598 roku wyruszył, aby przejąć w nich władzę, dowiedział się, że Zygmunt Batory jest już na miejscu i ponownie rządzi Księstwem. Dlaczego zmienił zdanie? Na pewno po przyjeździe na Śląsk zorientował się, że „zamienił siekierkę na kijek”, a zaniehbany zamek w Opolu w niczym nie dorównywał jego rezydencji w Gyulafehérvár (obecnie Alba Iulia w Rumunii). Ale zapewne do powrotu na tron przyczyniły się też namowy Andrzeja Batorego, który miał stały kontakt z kuzynem, i zabiegi dyplomatyczne strony polskiej, bo wiadomo, że Zygmunt Batory był w Krakowie.

Zmiana decyzji Zygmunta Batorego zaskoczyła dwór habsburski, ale cesarz nie spodziewał się, że czeka go jeszcze jedna niespodzianka ze strony nieobliczalnego księcia. Jeszcze jesienią porozumiał się on z kardynałem Andrzejem Batorym, żeby przejął władzę w Siedmiogrodzie. Wiadomo było o kontaktach między kuzynami, ale sądzono, że chodzi o pogodzenie się i uregulowanie spraw rodzinnych. Kiedy kardynał rozpoczął przygotowania do wyjazdu do Siedmiogrodu, nieznający szczegółów kanclerz Jan Zamoyski i piszący z Rzymu Stanisław Reszka, ostrzegali Andrzeja Batorego, przewidując jakiś podstęp księcia Zygmunta.

Báthory Zsigmond II. Rudolf császárra hagyta Erdélyt. Ennek fejében megkapta a Sziléziában fekvő opolei és racibórti hercegségeket, és ígéretet kapott arra is, hogy a pápa bíborosi tiszttel ajándékozza meg. Az átmeneti hatalmat Erdélyben Zsigmond felesége Habsburg Mária Krisztiána a császár által kijelölt biztosokkal közösen gyakorolta, de az Erdély és a Magyar Királyság feletti hatalmat Miksa Habsburg főhercegnek szemelték ki. Azonban mikor 1598 elején elindult átvenni a hatalmat, arról értesült, hogy Erdélyben már újra Báthory Zsigmond uralja a fejedelemséget. Miért változtatta meg döntését? Feltehetően Sziléziában tett látogatása során rádöbbsent, hogy mint a lengyel mondja, „bunkósbotra cserélte a fejszét”. Az elhanyagolt opolei várat nem lehetett összehasonlítani a gyulafehérvári udvarával. Biztosra vehető továbbá, hogy Zsigmond visszatérésében közrejátszott Báthory András, aki fenntartotta a kapcsolatot unokatestvérével, valamint szerepük volt a lengyel diplomácia erőfeszítéseinek is, az mindenesetre tudható tudható hogy Báthory Zsigmond megfordult Krakkóban.

Báthory Zsigmond megváltozott döntése meglepte a Habsburg-udvart, arra azonban nem számított a császár, hogy a kiszámíthatatlan fejedelem még egy meglepetést tartogat számára. Zsigmond ugyanis még az év őszén megállapodott Báthory András bíborossal, hogy ő veszi át a hatalmat Erdélyben. Köztudomású volt, hogy az unokatestvérek egymás között tartják a kapcsolatot, de az volt az uralkodó véleménye, hogy a családi vagyoni megosztása volt a téma. Midőn a bíboros az erdélyi útra készülődött, a részletekbe nem beavatott Jan Zamoyski kancellár és Stanisław Reszka

Pomimo przestróg, ostatniego dnia 1598 roku kardynał Andrzej Batory opuścił Lidzbark Warmiński i po miesiącu dotarł do swojej drugiej rezydencji mieszczącej się w opactwie w Miechowie. Przez kilka dni załatwiał ostatnie sprawy w Polsce. W marcu 1599 roku przybył do Siedmiogrodu, aby w końcu miesiąca w Medgyes (obecnie Mediaș w Rumunii) uczestniczyć w obradach zgromadzenia stanów. Sejm ponownie został zaskoczony przez Zygmunta Batorego, który po raz kolejny abdykował i bez konsultacji z posłami na swojego następcę wskazał Andrzeja Batorego. 30 marca 1599 roku nowy władca złożył przed stanami uroczystą przysięgę. Ziściły się wieloletnie dążenia kardynała, chociaż dobrze wiedział, że wszystko odbyło się pod dyktando Zygmunta Batorego.

Podstawowym problemem nowego władcy był brak własnego zaplecza politycznego, bo wychowany i przebywający w Polsce książę był mało znany w rodzinnym Siedmiogrodzie. Teraz musiał opanować trudne stosunki wewnątrz państwa, ale też stanął przed koniecznością szybkiego rozwiązania jego pogmatwanych relacji dyplomatycznych. Ułożenie ich z Polską i Imperium Osmańskim raczej nie było skomplikowane, ale prawdziwym problemem było przekonanie do swoich racji papieża Klemensa VIII i cesarza Rudolfa II. Było to niezwykle trudne, zwłaszcza że cesarz dążył nie tylko do przejęcia Księstwa Siedmiogrodu, ale też Mołdawii i Wołoszczyzny. Andrzej Batory zdawał sobie sprawę, że cesarstwo wszelkimi sposobami będzie go zwalczało. Zneutralizowaniem tych działań miało być jego małżeństwo z Marią Krystyną, była żoną (trwał proces rozwodowy) Zygmunta.

Rómából figyelmeztette Andrást, hogy Zsigmond fejedelem lépre akarja csálni.

A figyelmeztetések ellenére Báthory András bíboros 1598 utolsó napján elhagyta Lidzbark Warmińskit és egy hónapos utazás után megérkezett második székhelyére, a miechówi apátságba. Néhány nap alatt elintézte az utolsó lengyelországi ügyeit, és 1599 márciusában megérkezett Erdélybe, hogy a hónap végén részt vegyen a rendek tanácskozásán Medgyesen. Az országgyűlést ismét meglepetés érte: Báthory Zsigmond újfent lemondott a trónról, és az országgyűlési küldöttek megkérdezése nélkül utódjául Báthory Andrást nevezte meg. 1599. március 30-án az új fejedelem ünnepélyes esküt tett a rendek előtt. Beteljesült a bíboros többéves törekvése, bár tudatában volt, hogy mindez Báthory Zsigmond akaratából következett be.

Az új fejedelem legnagyobb problémája a politikai háttér hiánya volt. Ahosszú éveken át Lengyelországban tartózkodó új fejedelem kevésbé volt ismert hazájában. Úrrá kellett lennie a fejedelemség bonyolult belső viszonyai felett, és egyidejűleg gyorsan meg kellett oldania az összekuszált diplomáciai kapcsolatokat. Ez Lengyelország és az Oszmán Birodalom esetében még nem volt problematikus, azonban komoly gond volt meggyőzni VII. Kelemen pápát és II. Rudolf császárt a maga igazáról. Annál is inkább, hogy a császár nemcsak Erdélyt, hanem Moldvát és Havasalföldet is be akarta kebelezni. Báthory András tudatában volt annak, hogy a császárság nem fog válogatni az eszközökben. Ennek kivédését szolgálta volna házassága Mária Krisztiánával, Zsigmond volt (a válóper folyamatban volt) feleségével.

Plany matrymonialne były elementem umowy między kuzynami i wygląda na to, że chodziło w nich o dosłowną zamianę ról. Zygmunt Batory przejął (wcześniej zagrabione) dobra kardynała na terenie Siedmiogrodu i w sierpniu 1599 roku wyjechał do Polski. Natomiast książę kardynał Andrzej Batory objął tron i z sukcesem prowadził rozmowy pokojowe z Imperium Osmańskim, które szło w nich na dalekie ustępstwa.

Zdecydowanie gorzej przebiegały negocjacje z cesarstwem, które nie uznało jego elekcji i dążyło do skoordynowanego z hospodarem wołoskim Michałem Walecznym ataku na Siedmiogrod. Cesarz wahał się jedynie, kogo osadzić na siedmiogrodzkim tronie czy powierzyć go hospodarowi, czy też Stefanowi Bocskaiowi, który był wprawdzie spokrewniony z rodziną Batorych, ale należał do obozu nie zgadzającego się z ich polityką. W październiku 1599 roku posłowie Andrzeja Batorego przedstawili cesarzowi propozycję ułożenia wzajemnych stosunków i sojuszu antytytureckiego. Pomimo wyraźnych ustępstw zostały one odrzucone i stało się jasne, że wojna z cesarstwem będzie nieunikniona. Na atak zdecydował się Michał Waleczny, który jeszcze trzy miesiące wcześniej przysięgał wierność nowemu władcy Siedmiogrodu.

Książę kardynał zebrał pośpiesznie wojsko, ale zanim wyruszył przeciwko wprawionemu w bojach hospodarowi, spisał testament.

A házassági terv az unokafivérek közti megállapodás része volt, úgy tűnik, egyszerű szerepcseréről volt szó. Báthory Zsigmond átvette a bíboros (előzőleg elbitorolt) erdélyi javait, majd 1599 augusztusában Lengyelországba vonult. Báthory András bíboros fejedelem elfoglalta a trónt és eredményes béketárgyalásokat folytatott az Oszmán Birodalommal, amely messzemenő engedményeket tett Erdélynek.

Sokkal rosszabbul alakult az alkudozás a császárral, ugyanis a császári hatalom nem ismerte el Báthory András fejedelem megválasztását és Vitéz Mihály havasalföldi vajda vezetésével támadást intézett Erdély ellen. A császár csak azon töprengett hogy kit ültessen az erdélyi trónra, a vajdát, vagy Bocskai Istvánt, aki hiába állt rokonságban a Báthoryakkal, de ugyanakkor a velük szemben álló tábor tagja volt. 1599 októberében Báthory András követei felvázolták a császárnak a kölcsönös kapcsolatok rendezésének és a törökellenes szövetséghez való csatlakozásnak tervét. A jelentős engedmények ellenére a javaslatot a császáriak elutasították, és világossá vált, hogy a császári birodalommal a háború elkerülhetetlen lesz. Vitéz Mihály indította meg a támadást, aki három hónappal előbb hűséget esküdött Erdély új fejedelmének. A bíboros-fejedelem sietve összeszedte a seregeit, de mielőtt még megindult volna harcban edzett vajda ellen, megírta a végrendeletét.

Krótki i treściwy testament Andrzej Batory spisał 22 października 1599 roku w stolicy Siedmiogrodu Gyulafehérvár i nie ulega wątpliwości, że zrobił to z obawy o wynik rozpoczętej wojny. Na jego wykonawców wyznaczył króla Zygmunta III Wazę, kanclerza i hetmana wielkiego Jana Zamoyskiego, biskupa chełmińskiego Piotra Tylickiego (kilka miesięcy później przejął biskupstwo warmińskie) oraz ekonomę malborskiego i podskarbiego ziem pruskich Stanisława Kostkę, będącego jednocześnie szwagrem testatora.

Prosił też króla o łaskę i opiekę nad pozostającymi w Polsce matką oraz nieletnimi bratankami Gabrielem i Andrzejem oraz bratanicą Anną, dziećmi Stefana Batorego i Zofii z Kostków.

W pierwszej kolejności książę kardynał Andrzej Batory nakazał spłacić wszystkie długi wobec biskupstwa i poddanych oraz zabezpieczyć służbę dworską i domowników. Warto jednak przy tym zaznaczyć, że jego dług względem dwudziestu sześciu wierzycieli wynosił ponad 18 000 florenów, co było sumą niemałą. Pieniądze i dobra ruchome, które posiadał w momencie spisywania ostatniej woli, podzielił na dwie części. Jedną otrzymał jego brat Stefan Batory z Somlío wraz ze wszystkimi sprzętami domowymi. Natomiast drugą przekazał matce Małgorzacie Majláth oraz jej synowi z drugiego małżeństwa Janowi Iffjú.

1599. október 22-én Gyulafehérvárott, a fejedelemség fővárosában vetette papírra rövid és tartalmas testamentumát, amely egyértelműen bizonyítja, hogy kétségei voltak a megindult háború kimenetelét illetően. A végrendelet végrehajtóinak III. Vasa Zsigmond királyt, Jan Zamoyski kancellárt és nagyhetmant, Piotr Tylicki chełmi püspököt (néhány hónappal később ő vette át a warmiai püspökséget) nevezte meg, valamint Stanisław Kostka malborki ökonómust, a porosz tartomány kincstárnokát, aki egyben a végrendelező sógora is volt.

Kérte a királyt, hogy gyakoroljon kegyet és adjon oltalmat a Lengyelországban maradt édesanyjának, a kiskorú Gábor, András és Anna unokatestvéreinek, valamint Báthory István és, Zofia Kostkova gyermekeinek.

Báthory András bíboros-fejedelem első helyen hagyta meg a püspökséggel és alattvalóival szembeni tartozásának rendezését, valamint az udvari cselédség és a személyzet anyagi biztosítását. Itt érdemes megemlíteni, hogy a huszonhat hitelezővel szembeni adóssága 18000 holland forintra rúgott, ami amúgy nem kis összeg. Pénzét és ingóságait testamentumában két részre osztotta. Egy részét testvérére, somlyói Báthory Istvánra, a másikat édesanyjára, Majláth Margitára, a második házasságából született fiára, Iffjú Jánosra hagyta.

Jednocześnie Andrzej Batory zobowiązał w testamencie swoją matkę i przyrodniego brata do przekazania 100 florenów jednemu ze szpitali działających w Lidzbarku Warmińskim i 200 florenów klasztorowi bernardynów w Barczewie. Choć oba legaty najpewniej nigdy nie zostały zrealizowane, to jednak sam fakt dotacji świadczy o wdzięcznej pamięci księcia do Warmii.

Książe prosił króla i pozostałych wykonawców testamentu o jak najszybsze spłacenie długu wynoszącego 5 600 florenów zaciągniętego u szwagra Stanisława Kostki, który pozostawał w Polsce opiekunem matki oraz dzieci Stefana Batorego.

Wybiegając w przyszłość, należy w tym miejscu dodać, że na początku 1600 roku Stanisław Kostka otrzymał 500 florenów z funduszy papieskich, ale na resztę długu musiał poczekać jeszcze wiele lat. Część długów Andrzeja Batorego pokrytych zostało z przeprowadzonej w 1606 roku licytacji ponad 400 ksiąg, które pozostały z jego biblioteki. Resztę ostatecznie spłacono w 1618 roku za rządów diecezją sprawowanych przez biskupa Szymona Rudnickiego.

Warto też zaznaczyć, że oryginał testamentu Andrzeja Batorego zaginął, ale zachował się jego odpis, który został odnaleziony w archiwach rodowych kanclerza Jana Zamoyskiego.

Báthory András végrendeletében megbízta édesanyját és féltestvérét, hogy 100 holland forintot adjanak a Lidzbark Warmińskiben működő kórháznak és 200 holland forintot a Barczewói bencés kolostornak. Bár a végrendelet e két utasítását sohasem hajtották végre, ez is bizonyítja, mily jószívvel gondolt a fejedelem Warmiára.

A fejedelem kérte a királyt és a testamentum végrehajtóit, hogy minél előbb rendezzék tartozását, azaz 5600 holland fontot, sőt, Stanisław Kostka felé, aki Lengyelországban maradt és édesanyja illetve Báthory István gyermekei felett gyámkodott.

Előre ugorva az időben, érdemes megemlíteni, hogy Stanisław Kostka 1600 elején 500 forintot kapott a pápai kincstárból, de a maradékra még évekig várnia kellett. Báthory András tartozásainak következő részét könyvtára 400 kötetének 1606-ban tartott árverésével sikerült rendezni. Az utolsó részletet 1618-ban törlesztette Szymon Rudnicki püspök a warmiai egyházmegye nevében.

Érdemes megjegyezni, hogy Báthory András testamentumának eredetije nem maradt fenn, csak másolatára bukkantak rá Jan Zamoyski kancellár családi archívumában.

Szeklerzy ofiarujący głowę kardynała Andrzeja Batorego Michałowi Walecznemu. Obraz wybitnego rumuńskiego malarza i pedagoga Theodora Amana (1831–1891).

Székelyek járulnak Vitéz Mihály elé Báthory András levágott fejével. A kiváló román festő és tanár, Theodor Aman (1831-1891) festménye.

Zebrane przez obie strony wojska spotkały się 28 października 1599 roku pod Nagyszeben (obecnie Sibiu w Rumunii). Niestety, bitwa okazała się dla Andrzeja Batorego pierwszą, ale i ostatnią, w jakiej brał udział. Nie zdołał zachować „zimnej krwi” i uciekł z pola walki. To w zasadzie przesądziło o porażce Siedmiogrodzian. Książę z najbliższym otoczeniem ruszył w kierunku granicy z Mołdawią. Michał Waleczny wysłał za nim pościg i wyznaczył nagrodę za schwytanie. W pobliżu wsi Csíkszentdomokos (obecnie Sândominic w Rumunii) uciekinierzy zostali osaczeni i zamordowani przez miejscową ludność. Odciętą głowę Andrzeja Batorego przekazali przebywającemu w Gyulafehérvárze zwycięskiemu gospodarowi, który z kolei przesłał ją nuncjuszowi. Ten zlecił wykonanie jej naturalistycznego rysunku i wysłał go do Rzymu z informacją o śmierci kardynała.

Michał Waleczny zwołał sejm, aby zatwierdził jego władzę w Siedmiogrodzie i przy okazji 28 listopada 1599 roku zorganizował uroczysty pogrzeb, na który zaprosił również nuncjusza Germanika Malaspinę i posła cesarskiego. Ciało Andrzeja Batorego (z przyszytą głową) w stroju kardynalskim zostało umieszczone w srebrnej trumnie, którą wcześniej zamordowany przygotował na powtórny pochówek brata Baltazara, i złożone w katedrze w Gyulafehérvárze.

Zabójstwo kardynała było wstrząsem dla Klemensa VIII, który znał osobiście Andrzeja Batorego i zdawał sobie sprawę, że jego śmierć była wynikiem polityki Habsburgów. Papież natychmiast pozbawił funkcji powiązanego z nimi nuncjusza, a mieszkańców wsi Csíkszentdomokost obłożył klątwą, a jako pokutę wyznaczył stuletni post.

Báthory András és Vitéz Mihály hadserege 1599. október 28-án csapott össze Nagyszebennél. Ez volt Báthory András első és egyben utolsó csatája. Nem tudta megőrizni hidegvérét és egy adott pillanatban elmenekült a csatáról, ez döntötte el az erdélyiek vereségét. A fejedelem legközelebbi kíséretével a moldvai határ felé tartott. Vitéz Mihály üldözőbe vette és vérdíjat tűzött ki a fejedelem fejére. Csíkszentdomokos közelében a helyi lakosság körülvette a menekülőket és lemészárolta őket. A Gyulafehérváron tartózkodó győztes vajdának átadták Báthory András levágott fejét, aki továbbküldte a pápai nunciusnak. A nuncius a levágott fejről naturalisztikus rajzot készíttetett, amit eljuttatott Rómába, a fejedelem halálhírével együtt.

Vitéz Mihály összehívta az országgyűlést, hogy az ismerje el Erdély feletti uralkodói jogát. Ez alkalomból 1599. november 28-án megrendezte a fejedelem ünnepélyes temetését, amelyre meghívta Germanik Malaspina nunciust és a császári követet. Báthory András tetemét (a holttesthez varrt fejével) bíborosi díszben abba a koporsóba zárták, melyet a meggyilkolt fejedelem testvére, Boldizsár újratemetésére készíttetett. A koporsót a gyulafehérvári székesegyházban helyezték el.

A fejedelemgyilkosság megrázta VIII. Kelemen pápát, hiszen személyesen ismerte Báthory Andrást és tudatában volt annak, hogy a fejedelem halála a Habsburgok politikájának eredménye volt. A pápa azonnal megfosztotta a tisztségétől a Habsburgokkal kapcsolatot tartó nunciust, kiátkozta Csíkszentdomokost és vezeklésül lakóit százéves böjttel sújtotta.

Epilog

Epilógus

Jan Zamoyski 1542 – 1605. Jeden z najwybitniejszych polityków i wodzów w dziejach Polski, doradca i przyjaciel Stefana Batorego, był zwolennikiem utrzymywania pokojowej koegzystencji Rzeczypospolitej i Imperium osmańskiego. W 1595 i 1600 roku zbrojnie interweniował w Siedmiogrodzie, aby nie dopuścić do przejęcia kontroli nad nim przez Habsburgów.

Jan Zamoyski 1542 – 1605 Lengyelország történelmének egyik legkiválóbb politikusa és vezetője, Báthory István tanácsadója és barátja. Politikájában annak híve volt, hogy fenn kell tartani a Nemesei Köztársaság és az Oszmán Birodalom közti békés egymás mellett élést. 1595-ben és 1600-ban fegyveresen is beavatkozott Erdélyben, nehogy átvegyék felette a hatalmat a Habsburgok.

Michał Waleczny nie zdołał utrzymać władzy w Siedmiogrodzie. We wrześniu 1600 roku został pobity przez wojska polsko-siedmiogrodzkie dowodzone przez księcia Zygmunta Batorego i kanclerza Jana Zamoyskiego, które przejęły także kontrolę nad Mołdawią. W kwietniu 1601 roku sejm ponownie wybrał Zygmunta na władcę Siedmiogrodu, ale Rudolf II nie zamierzał zrezygnować z Księstwa. W sierpniu armia cesarska dowodzona przez generała Giorgio Bastę oraz wojska Michała Walecznego pokonały księcia, ale niesnaski pomiędzy nimi doprowadziły do zamordowania tego ostatniego.

Zygmunt Batory nadal walczył i jednocześnie negocjował z Rudolfem II warunki kolejnej abdykacji. Nastąpiła ona w lipcu 1602 roku i zgodnie z zwartą umową z cesarzem książę osiadł w Czechach. Natomiast generał Giorgio Basta grabił i terroryzował Siedmiogród do wiosny 1604 roku. Właśnie wówczas Stefan Bocskai, który wcześniej był stronnikiem Habsburgów, przy wsparciu Imperium Osmańskiego, rozpoczął powstanie przeciwko cesarstwu. W efekcie jego zdecydowanych działań w 1605 roku cały Siedmiogród został wyzwolony, a on został obwołany nowym jego władcą.

Rządy i działalność charyzmatycznego Stefana Bocskaiego, choć były krótkie, na zawsze wpisały się w historię Węgier.

Vitéz Mihálynak nem sikerült megtartania a hatalmat Erdélyben, 1600 szeptemberében a Báthory Zsigmond és Jan Zamoyski kancellár vezette lengyel-erdélyi sereg legyőzte, majd bevonult Moldvába. 1601 áprilisában az erdélyi országgyűlés újfent fejedelemmé választotta Báthory Zsigmondot, II. Rudolf azonban nem szándékozott lemondani a fejedelemségről. Augusztusban Giorgio Basta tábornok császári armádiája és Vitéz Mihály serege vereséget mért Zsigmond fejedelemre. Azonban a két hadvezér közti ellentétek Vitéz Mihály meggyilkolásához vezettek.

Báthory Zsigmond tovább küzdött, de egyidejűleg tárgyalásokat folytatott II. Rudolf császárral az erdélyi trónról történő újbóli lemondásának feltételeiről. Ez 1602 júliusában következett be, és a császárral kötött alku értelmében a volt fejedelem Csehországban telepedett le. Ez idő alatt Giorgio Basta tábornok feldúlta és egészen 1604 tavaszáig sanyargatta Erdélyt. Ekkor azonban Bocskai István, aki korábban a Habsburgok híve volt, az Oszmán Birodalom támogatásával felkelést szervezett a Császárság ellen. Határozott fellépésének köszönhetően 1605-ben egész Erdély felszabadult, s őt magát fejedelemmé választották.

A karizmatikus Bocskai István rövid uralkodása és tevékenysége a magyar történelem fényes fejezete lett.

Stefan Bocskai 1557 – 1606. Jeden z najwybitniejszych polityków i wodzów w dziejach Węgier. Spokrewniony z rodziną Batorych był początkowo doradcą księcia Zygmunta Batorego, ale nie zgadzając się z jego polityką przeszedł do opozycji. Po abdykacji księcia i śmierci Andrzeja Batorego, a następnie przejęciu tronu Siedmiogrodu przez Michała Walecznego stanął na czele pierwszego antyhabsburskiego powstania narodowego. Przy wsparciu Imperium osmańskiego doprowadził do wyzwolenia kraju, ale długo nie cieszył się sukcesem, bo został najprawdopodobniej otruty przez stronników Habsburgów.

Bocskai István 1557 – 1606. A magyar történelem egyik legkiválóbb politikusa és vezetője. Rokonságban állt a Báthoryakkal, kezdetben Zsigmond tanácsadója is volt, de mivel nem értett egyet politikájával, szembehelyezkedett vele. Miután a fejedelem lemondott, Báthory András meghalt, és Vitéz Mihály került Erdély trónjára, Bocskai az első Habsburg-ellenes nemzeti felkelés élére állt. Az Oszmán Birodalom támogatásával felszabadította az országot, de nem sokáig örülhetett a sikernek, ugyanis hamarosan életét veszítette – valószínűleg a Habsburg-pártiak mérgezték meg.

Czy kardynał Andrzej Batory jest pamiętany w Polsce i na Węgrzech? W powszechnej pamięci na pewno nie jest postacią znaną. Wspominają go jedynie annały kościelne jako kardynała i biskupa warmińskiego. Opisy jego działalności są krótkie, i wydawać by się mogło adekwatne do czasu sprawowania urzędu. Czy jednak pokazują one rzeczywisty obraz i oddają rolę, jaką odegrał w historii naszych krajów? Raczej nie, bo jego dokonania były ważne i pozostawiły trwałe ślady. Choć pochłaniały go sprawy Siedmiogrodu, wiele zrobił dla Kościoła na terenie Warmii, a przypomnieniem tego dla współczesnych jest kardynalski kapeluszy wiszący pod sklepieniem katedry we Fromborku.

Él-e Báthory András bíboros emlékezete Lengyelországban és Magyarországon? A köztudatban alakja biztosan ismeretlen. Csak az egyházi krónikák emlékeznek rá mint bíborosra és varmiai püspökre. A tevékenységéről szóló leírások igen rövidek, úgy tűnhet, ez megfelel az általa viselt tisztség rövid idejének. De vajon ezek a rövid leírások tükrözik-e ténylegesen az országaink történelmében játszott szerepét? Bizonyára nem, mert tevékenysége fontos és tartós nyomot hagyott maga után. Bár figyelmét Erdély problémái kötötték le, sokat tett a varmiai egyházmegyéért is. Erre emlékeztet a fromborki székesegyház boltozatára felfüggesztett bíborosi kalapja is.

Fot.: Maja Dzięciak

W 2018 roku wpadłem na pomysł, że kolejny mój projekt, przybliżający wspólne wątki historii Polski i Węgier, będzie poświęcony kardynałowi Andrzejowi Batoremu. Kiedy podczas urlopu przemierzałem Warmię śladami królewskiego bratanka, uświadomiłem sobie, że jest on prawie nieznan w Polsce. Jak się okazało, również na Węgrzech wiedza o nim jest znikoma. W dziejach obu naszych państw Andrzej Batory i jego działalność były jedynie epizodem, ale czy nic nie znaczącym i nie wartym przypomnienia?

Wspominał go w swoich pracach historyk Warmii ks. Andrzej Szorc, ale pierwszą biografię napisała dopiero na początku XXI wieku Ildikó Horn z Uniwersytetu im. Loranda Eötvösa w Budapeszcie. Książka została wydana, niestety w niewielkim nakładzie, również w Polsce (*Andrzej Batory*, Warszawa 2010). Ważne informacje wniosły artykuły: Jacka Kowalkowskiego *Testament Andrzeja Batorego z 1599 roku* (Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4 (278), s. 647–664, Olsztyn 2012) i Pauliny Biernackiej *Wokół faktów związanych z odnalezieniem relikwii Władysława I w Pułtusk* [w druku].

Prace wspomnianych wyżej autorów posłużyły do napisania niniejszej publikacji, a poprzez jej popularnonaukowy charakter, mam nadzieję, że postać Andrzeja Batorego i jego czasy pozna szersze grono osób zainteresowanych historią Polski i Węgier.

W tym miejscu chciałbym serdecznie podziękować Instytutowi Współpracy Polsko – Węgierskiej im. Wacława Felczaka oraz Muzeum Ziemi Rawskiej i Towarzystwu Przyjaciół Ziemi Rawskiej, które przyczyniły się do jej wydania. Dziękuję również za pomoc Węgierskiemu Instytutowi Kultury w Warszawie i Muzeum im. Stefana Batorego w Nyírbátor oraz muzeom i samorządom lokalnym w Braniewie, Miechowie, Olsztynie i Puławach.

2018-ban odtłótt fel bennem, hogy a következő lengyel-magyar közös történelmet népszerűsítő projektet Báthory András bíborosnak szenteltem. Mikor nyári vándorlásom során Warmiában a bíboros-fejedelem nyomdokait kutattam, tudatsodott bennem, hogy alakja jószerivel ismeretlen Lengyelországban, s mint később kiderült, hasonlóképp van Magyarországon is. Országaink történetében Báthory András és tevékenysége bár csak egy epizód ot jelentettek országaink történetében, de nem érdemlik-e meg az emlékezést?

Báthory Andrást Andrzej Szorc atya említette történelmi írásaiban. Teljes életrajzát Horn Ildikó, a budapesti Eötvös Lóránt Tudományegyetem kutatója írta meg. A tanulmány sajnos alacsony példányszámban jelent meg Magyarországon és Lengyelországban (*Andrzej Batory*, Warszawa, 2010) Fontos adatokat tartalmaznak az alábbi történelmi publikációk:

Jacek Kowalkowski: „*Testament Andrzeja Batorego z 1599 roku*” (*Báthory András 1599-es végrendekezése*) Komunikaty Mazursko-Warmińskie 4/278 sz. 647-664.o. Olsztyn, 2012., valamint Paulina Biernacka *Wokół faktów związanych z odnalezieniem relikwii Władysława I. w Puławach (I László ereklyéjének felfedezése Puławokban)* [s ennek kérdésköre].

Említett szerzők írásai segítettek az alábbi munka megírásában: bizom benne, hogy ez a népszerűsítő-tudományos kiadvány segít felkelteni az érdeklődést Báthory András és kora iránt a lengyel-magyar közös történelem ismerői körében.

Egyúttal szeretnék köszönetet mondani a Wacław Felczak Lengyel Magyar Együttműködési Intézetnek, valamint az alábbi szervezeteknek: Rawai Vidék Múzeuma, a Rawa-vidék Barátainak Társasága, a munka kiadásáért. Köszönöm a varsói Magyar Kulturális Intézet, a nyírbátori Báthory István Múzeum, valamint a braniewói miechówi, olsztyni és puławski múzeumok és önkormányzatok támogatását.

Marek Zalewski

Projekt zrealizowany przez / A projekt megvalósítói

Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Rawskiej w Rawie Mazowieckiej / Rawa-vidék
Barátainak Társasága, Rawa Mzowiecka
Muzeum Ziemi Rawskiej w Rawie Mazowieckiej / Rawa vidék Múzeuma,
Rawa Mazowiecka

dzięki dotacji / támogatta a

Instytutu Współpracy Polsko–Węgierskiej im. Wacława Felczaka / Wacław Felczak
Lengyel-Magyar Együttműködési Intézet

współpraca / együttműködő partnerek

Węgierski Instytut Kultury w Warszawie / Magyar Kulturális Intézet, Varsó
Muzeum im. Istvana Batorego w Nyirbator, oddział Muzeum Narodowego
w Budapeszcie / A Magyar Nemzeti Múzeum Nyirbátori Báthori István Múzeuma
Muzeum Ziemi Miechowskiej w Miechowie / A Miechówi Vidék Múzeuma, Miechów
Muzeum Archidiecezjalne w Olsztynie / Olsztyni Érsekségi Múzeum
Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie / Warmiai és Mazúriai Múzeum, Olsztyn
Muzeum Diecezjalne w Płocku / Püspökségi Múzeum, Plock
Muzeum Regionalnym w Pułtusku / Regionális Múzeum, Pułtusk

projekt edytorski i graficzny / szerkesztés és grafikai terv

Marek Zalewski, Norbert Dudek

redakcja i korekta / szerkesztés és korrektúra

Tischler János

oraz

Zespół Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Rawskiej / Rawa-vidék Barátainak Társasága

zdjęcia / fényképek

*Zbigniew Barczyński, Paulina Biernacka, Maja Dzieciątek, ks. Tomasz Garwoliński, Piotr Jamski,
Małgorzata Jackiewicz–Garniec, Michał Misztal, Zbigniew Miecznikowski, Wojciech Wójcik*

tłumaczenie / fordítás

Engelmayer Ákos

Copyright by

Muzeum Ziemi Rawskiej
ISBN 978-83-906407-6-1